“Häökeri-je, blinde dieskes en struns”

Onderzoek naar de kennis van het Achterhoeks dialect bij kinderen.

BA Eindwerkstuk Taal- en Cultuurstudies

Naam: Lisa Harmsen

Studentnummer: 3627632

Begeleider: dr. M.M. Jansen

Inleverdatum: 9-01-2014

Dankwoord

Bij de totstandkoming van dit eindwerkstuk heb ik van verschillende mensen hulp en advies gekregen. Deze personen wil ik graag in dit dankwoord noemen.

Allereerst mijn begeleidster dr. M.M. Jansen, voor het beschikbaar stellen van haar literatuurarchief en het delen van haar onderzoekservaring.

Lex Schaars, voor het delen van zijn kennis van het Achterhoeks dialect.

Henny Barnhoorn, voor de vriendelijke ontvangst in Toldijk. Daarmee wil ik ook meteen de kinderen uit groep 7 en 8 van basisschool De Rank bedanken voor hun enthousiaste medewerking.

Ten slotte wil ik mijn vriend Daan van Haarlem bedanken voor zijn afwezigheid. Hierdoor heb ik zonder afleiding hard kunnen werken.

Inhoudsopgave

Dankwoord ... 3
Inhoudsopgave ... 4
Inleiding ... 5
Herkomst en status ... 5
Verdwijnen van het dialect ... 5
Stabiliteit ... 7
Attitude ... 9
Dialect volgens de boekjes ... 10
Methode ... 12
Participanten ... 12
Toldijk ... 13
Vragenlijst ... 13
Werkelijke en schijnbare tijd ... 15
Schalen ... 15
Onderzoeksvraag en hypothese ... 16
Resultaten ... 18
Lexicon ... 18
Zinnen vertalen ... 19
Morfologie ... 20
Meervoud ... 20
Diminutief ... 21
Domein ... 22
Resultaten attitude ... 24
Overige resultaten ... 26
Vaardigheid Nederlands en dialect ... 26
Identiteit ... 27
Beoordeling (Rode/groene volgorde) ... 28
Conclusie ... 30
Discussie ... 33
Bibliografie ... 35
Bijlage ... 37
Vragenlijst volwassenen ... 38
Vragenlijst kinderen ... 42

Inleiding

Het Achterhoeks dialect wordt al lang niet meer vanzelfsprekend doorgegeven door ouders aan hun kinderen. En waar vroeger op school nog veel dialect werd gesproken, hoor je nu slechts nog algemeen Nederlands. Stichtingen zoals het 'Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers' en het 'Regionaal Archief Zutphen' maken zich sterk voor het Achterhoeks dialect. Helaas kunnen zij niet veel meer doen dan het documenteren van het dialect. Het WALD, Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten, en de educatieprojecten van het Erfgoedcentrum zijn voorbeelden van zulke initiatieven. Met de educatieprojecten probeert het Erfgoedcentrum kinderen bewust te maken van de rijke Achterhoekse streekcultuur. Één van deze educatieve projecten heb ik ontwikkeld en bij mij rees de vraag: hoeveel weten kinderen uit het westen van de Achterhoek eigenlijk nog van het dialect? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal ik eerst kort ingaan op het Achterhoeks dialect zelf. Vervolgens zal ik het verdwijnen van het dialect, de stabiliteit en taalattitudes bespreken waarna ik de onderzoeksvragen van dit onderzoek vaststel.

Herkomst en status

Het Achterhoekse dialect hoort bij de Nedersaksische streektalen en stamt af van de Nederduitse, West-Germaanse, Indo-Europese talen. Nedersaksische streektalen komen voor in het noorden van Duitsland en het noorden en oosten van Nederland. De dialecten van de provincies Overijssel, Groningen en Drenthe, de gemeenten West- en Oost-Stellingwerf (Friesland) en de gebieden de Veluwe en de Achterhoek behoren tot het Nedersaksisch (Bloemhoff).
Het Achterhoeks is een officiële streektaal. Het erkennen van een streektaal gebeurt volgens het Europees Handvest. Dit handvest bestaat uit drie delen, het eerste deel betreft definities, het tweede deel betreft erkenning en het derde deel betreft een lijst met maatregelen die genomen moeten worden (Wet- en regelgeving, 2013). Het Fries wordt bijvoorbeeld erkend volgens deel drie van het Europees Handvest. Het Nedersaksisch moet het doen met erkenning volgens deel 2, wat neerkomt op een erkenning van de streektaal maar zonder geld van de regering. De regiobesturen hebben het Nedersaksisch bij de rijksoverheid voorgedragen voor erkenning onder deel III van het handvest. Helaas zal erkenning volgens deel 3 er nooit komen, omdat volledige erkenning allerlei verplichtingen met zich meedraagt die de regering geld kosten.

Verdwijnen van het dialect

Op dit moment zijn er nog weinig mensen die het dialect als hun eerste taal of moedertaal verwerven. De volwassenen die aan dit onderzoek hebben meegewerkt zullen één van de laatste

generaties zijn die het dialect beter beheersen dan het algemeen Nederlands. De reden hiervoor is dat zij het grootste deel van het Nederlands in een schoolse omgeving hebben geleerd als tweede taal. Het aangeleerde Nederlands gebruikt de volwassen groep in formele situaties en het dialect in informele situaties. In de jaren ‘70 en ’80 kregen zij kinderen en besloten zij in informele situaties met hun kinderen Nederlands te spreken. Ze wilden dat hun kinderen op zouden groeiden met het algemeen Nederlands als eerste taal, omdat dat ze meer mogelijkheden in de maatschappij zou opleveren. De kinderen van de volwassenen verwerven in eerste instantie het standaard Nederlands maar komen alsnog met het dialect in contact. Dit gebeurt doordat zij hun ouders, grootouders en peers dialect horen spreken. Doordat de kinderen het dialect gebrekkig aanleren ontstaat er *imperfect learning*. Dit is één van de voornaamste redenen van het verdwijnen van het dialect (De Vink, 2004).

Een belangrijke oorzaak van het verdwijnen van veel dialectwoorden is culturele innovatie. Door het uitsterven van bepaalde beroepen en gebruiksvoorwerpen, sterven ook de dialectbenamingen hiervoor uit. De verdwenen woorden worden vervangen door termen uit het algemeen Nederlands. Daarnaast ontstaan er ook nieuwe begrippen waar geen vastgelegd dialectwoord voor is. De oude begrippen worden niet meer doorgegeven aan de jongere generatie waardoor die woorden verdwijnen. Hoppenbrouwers (1990) wijt het dialectverlies aan het civilisatieproces. Hieronder verstaat men de culturele en technische ontwikkelingen die de laatste 125 jaar hebben plaatsgevonden. Één van deze ontwikkelingen is de gegroeide mobiliteit. De plattelandsgebieden waren de laatste gebieden waar de mobiliteit op gang kwam. Met de komst van de trein gebeurde dit in de grote steden al halverwege de negentiende eeuw. De mobiliteit van de plattelandsbewoners nam pas aan het begin van de twintigste eeuw geleidelijk toe door de komst van de fiets. Met de ontwikkeling van verschillende vervoermiddelen konden mensen zich sneller over grote afstanden verplaatsen. Hierdoor kwamen ze ook in contact met dialecten die verschilden van de dialecten die ze in hun eigen omgeving gewend waren. Naast de mobiliteit is de ontwikkeling van het onderwijs een belangrijke oorzaak van het op de achtergrond raken van het dialect. Door de invoering van de leerplicht in 1900 worden kinderen van landarbeiders en boeren verplicht naar school te gaan. Doordat de leerplicht in 1971 wordt uitgebreid naar 11 leerjaren, ontstaat er een trek naar centrale streekscholen voor voortgezet onderwijs. Op deze streekscholen komen kinderen uit verschillende dorpen en steden met verschillende dialecten bij elkaar (Hoppenbrouwers, 1990). Veel kinderen komen op de lagere school voor het eerst langdurig in contact met het Standaardnederlands. Door een wisselwerking tussen het dialect en het Nederlands zullen sommige dialectkenmerken vervangen worden door de standaardvariant. Daarentegen kunnen Nederlandse woorden beïnvloed worden door het dialect waardoor er een hyperdialectvorm kan ontstaan (Broekhuysen, 1950).

Ten slotte spelen media zoals de telefoon, radio en televisie een rol in het civilisatieproces. Door middel van deze communicatiemiddelen komen mensen eenvoudig in contact met het Standaardnederlands, en andere talen en variëteiten. Door de toegenomen mobilisatie, het verbeterde onderwijs en communicatiemiddelen veranderde de waardering van het dialect en de algemene taal. Het Standaardnederlands wordt steeds meer gewaardeerd en de behoefte van ouders om hun kinderen dialect te leren neemt af (Hoppenbrouwers, 1990). Hierdoor verandert het dialect en verdwijnt het langzaam maar zeker uit de samenleving.
Het veranderen en verdwijnen van dialecten is een geleidelijk proces. Wanneer een dialect de strijd aan gaat met andere dialecten of het algemeen Nederlands, verliest zij als eerste haar meest gemarkeerde kenmerken. Deze kenmerken zorgen doorgaans voor de uniekheid van een dialect maar kunnen de communicatie met buurdorpen in de weg staan en zullen daarom verdwijnen. De kenmerken die in meerdere dialecten voorkomen daarentegen, zorgen voor een gemene deler waardoor ze blijven bestaan. Het verliezen van de unieke kenmerken zorgt ervoor dat het dialect een standaardiseringproces doormaakt. Het pure dialect verdwijnt naar de achtergrond en maakt plaats voor een soort tussenvorm. Deze tussenvorm wordt door Hoppenbrouwers (1990) ook wel regiolect genoemd. Door het proces van standaardisering komt het dialect in een continuüm terecht. In dit continuüm verplaatst het dialect zich steeds verder naar het Standaardnederlands tot uiteindelijk alle dialectkenmerken zijn verdwenen. Wanneer het dialect zich in het continuüm bevindt, is er volgens Hoppenbrouwers sprake van regiolectvorming. De sprekers van het Achterhoeks dialect zullen zich waarschijnlijk ook in het regiolectcontinuüm bevinden. Voor de duidelijkheid zal ik in dit onderzoek spreken over (Achterhoeks)dialect en standaard of algemeen Nederlands.

Stabiliteit

Dialectverlies is een proces dat bestaat uit twee deelprocessen, structuurverlies en functieverlies. Structuurverlies is het proces van het verdwijnen van dialectkenmerken. In onderzoek naar structuurverlies staat stabiliteit centraal. Bepaalde kenmerken van het dialect kunnen vreedzaam naast standaardtalige elementen bestaan maar andere zullen vervangen worden. Bij het proces van functieverlies verliest het dialect territorium in bepaalde domeinen. In bepaalde situaties wordt het dialect na verloop van tijd minder geaccepteerd. Dit gebeurt met name in formele situaties zoals op het gemeentehuis, bij de dokter of op school. Functieverlies laat een patroon zien waarbij in formele situaties steeds minder dialect gebruikt wordt en steeds meer standaard Nederlands. In informele situaties zoals thuis en bij vrienden blijft het dialect het langst geaccepteerd. Een factor die dialectverlies kan veroorzaken of versterken is attitudeverandering. Bij dit onderdeel staat de houding van de spreker ten opzichte van het dialect centraal (De Vink, 2004). Een positieve attitude

kan leiden tot dialectbehoud en een negatieve attitude kan leiden tot dialectverlies. Het komt veel voor dat sprekers na verloop van tijd het dialect ongeschikt gaan vinden in bepaalde situaties. Hun houding ten opzichte van het dialect verslechterd waardoor het dialect in onbruik raakt. Volwassenen leren het dialect bijvoorbeeld niet meer aan hun kinderen zodat zij het Nederlands uitstekend beheersen waardoor ze geen achterstand oplopen in de maatschappij. Door deze negatieve houding raakt het dialect steeds meer in onbruik en zullen alleen de oudere generaties in bepaalde domeinen nog dialect gebruiken. Structuurverlies, functieverlies en attitudeverandering staan niet los van elkaar maar werken samen en kunnen elkaar versterken (De Vink, 2004). In dit onderzoek zal zowel structuurverlies als functieverlies aan bod komen. Daarnaast zal er ook gekeken worden naar eventuele attitudeveranderingen.

Uit onderzoek van onder andere Cor van Bree (1996) en Leendert de Vink (2004) blijkt dat niet alle onderdelen van het dialect even snel verdwijnen. De stabiliteit bepaald hoe snel elementen verdwijnen of overgenomen worden in een tweede taal. Stabiele kenmerken van taal A worden niet gemakkelijk overgenomen door iemand die taal A gaat leren. Daarentegen dringen stabiele kenmerken van taal A wel makkelijk binnen bij taal B, bij een spreker van taal A (van Bree, 1996). Een voorbeeld van een stabiel kenmerk is bijvoorbeeld accent. Bij het leren van een nieuwe taal is het accent moeilijk aan te leren. Bovendien beïnvloed het accent van je moedertaal onbewust de uitspraak van de tweede taal. De beïnvloeding gebeurt automatisch en is daarbij ook moeilijk te corrigeren net als intonatie en klemtoon. Deze kenmerken worden ook wel geautomatiseerd genoemd en zullen sneller de tweede taal beïnvloeden. Een ander voorbeeld van een geautomatiseerd taalelement is het gebruik van de groene of rode volgorde. Hiermee wordt de werkwoordsvolgorde van constructies met een persoonsvorm en het voltooid deelwoord bedoeld. Een standaardtaalspreker geeft de voorkeur aan de rode volgorde waarbij het voltooid deelwoord achter de persoonsvorm staat. Sprekers van noordelijke en oostelijke dialecten geven vaak de voorkeur aan de groene volgorde waarbij het voltooid deelwoord voor de persoonsvorm staat. Het gebruik van een bepaalde volgorde gebeurt onbewust en automatisch (De Vink, 2004). Daarentegen is een spreker zich veel meer bewust van lexicale verschillen. Woorden dragen een bepaalde betekenis met zich mee en zijn dus van groot belang voor de communicatie tussen sprekers. Een dialectspreker zal in een gesprek met een standaardtalige niet snel het woord *telders* gebruiken als hij het over borden heeft. Het is wel van belang om onderscheid te maken tussen functiewoorden en inhoudswoorden. Van verschillen in het gebruik van functiewoorden zijn sprekers zich minder bewust dan verschillen tussen inhoudswoorden (van Bree, 1996). Jansen (2010) geeft in haar proefschrift een versimpelde stabiliteitshiërarchie.

Figuur 1. Versimpelde weergave stabiliteit van taalelementen op basis werk van Van Bree

fonetiek - syntax - morfologie - lexicale fonologie - inhoudswoorden

+ ——————— **Stabiliteit** ——————— -

In het schema is goed te zien dat de meest stabiele kenmerken ook het meest geautomatiseerd zijn. Hierbij wil het minteken bij *–geautomatiseerd* en *–spreker stabiliteit* niet zeggen dat een element niet geautomatiseerd of stabiel is, het minteken staat voor *in mindere mate*. Het meest stabiel zijn de fonetische elementen zoals uitspraak, intonatie en klemtoon. Na fonetiek volgt syntaxis waar woordvolgorde en constructies onder vallen. Als derde staat morfologie, of woordvorming, in het schema. Na morfologie volgt lexicale fonologie. Hiermee worden morfologische veranderingen bedoeld die zichtbaar zijn door klankverandering. Een goed voorbeeld hiervan zijn sterke werkwoorden waarvan de klank veranderd in het dialect. Ten slotte zijn de minst stabiele taalelementen de inhoudswoorden.

Attitude

De taalattitude van een persoon wordt bepaald door iemands gevoelens en ervaringen ten opzichte van een variëteit. Daarnaast kan je attitude ook beïnvloed worden door de mening van autoriteiten zoals bijvoorbeeld leraren. Zo'n attitude is niet aangeboren maar ontwikkelt zich op basis van de normen, waarden en overtuigingen waar iemand mee opgroeit. Het proces van attitude ontwikkeling wordt ook wel socialisatie genoemd. Er zijn twee soorten socialisatie, primaire en secundaire socialisatie. Primaire socialisatie vindt plaats wanneer de ouders van een kind nog het grootste deel van de sociale wereld uitmaken. Kinderen baseren hun attitudes op de normen, waarden en opvoeding die ze van hun ouders krijgen. Secundaire socialisatie vindt later plaats dan primaire socialisatie en wordt beïnvloed door factoren zoals school, culturele achtergrond en vriendengroep. Kinderen komen door deze factoren in contact met andere normen en waarden (De Valck, 2005). Met name de vriendengroep kan een grote invloed hebben op de taalattitudes. Een kind identificeert zich met een bepaalde vriendengroep en de normen en waarden die bij die groep geaccepteerd zijn. Wanneer kinderen terecht komen in een vriendengroep waar voornamelijk dialect wordt gesproken, zullen zij een positiever dialectattitude hebben dan wanneer zij standaard Nederlands sprekende vrienden krijgen. De attitude ten opzichte van een dialect bepaalt in welke mate het dialect bewust of onbewust invloed heeft op de spreker. Zoals al eerder gezegd, is attitudeverandering één van de drie mogelijke oorzaken van dialectverlies. Daarom is het van belang dat de attitude van de spreker wordt meegenomen in het onderzoek. Omdat de invloed van het algemeen Nederlands erg groot is,

komt het veel voor dat sprekers voor de algemene variant kiezen omdat deze meer prestige heeft. Hoe vaker sprekers van een dialect hiervoor kiezen, hoe minder het dialect gesproken wordt. Hoewel dit proces dus allereerst tot taalverandering leidt, zal het uiteindelijk tot taalverlies kunnen leiden. Het algemeen Nederlands is de norm, maar het is ook mogelijk dat de regionale variant prestige heeft. Dit soort prestige noemen Hinskens, Kallen & Taeldeman covert prestige (2000). Overt prestige staat hier tegenover en is de linguïstische norm die in een bepaald gebied heerst. Het is heel goed mogelijk dat bepaalde dialectsprekers zich sterk afzetten tegen de heersende norm. Voor deze groep heeft het dialect covert prestige. Helaas legt het dialect het vaak af tegen de sociale prestige van het algemeen Nederlands doordat ze haar functie verliest.

Dialect volgens de boekjes

In dit onderzoek zal de kennis van het dialect onder jongeren vergeleken worden met de kennis van volwassenen. Om dit te kunnen onderzoeken is er een vragenlijst opgesteld aan de hand van het WALD. Het WALD is een systematisch woordenboek en bestaat uit meerdere delen waarbij de woorden zijn gerangschikt op thema. Naast een verklaring van het woord vind je in de woordenboeken ook terug welke varianten in welke dorpen gebruikt worden. Deze boeken zorgen ervoor dat de rijke woordenschat van het dialect bewaard blijft. Bij het samenstellen van de WALD woordenboeken is ook de WALD-spelling vastgelegd. Deze spelling wordt voornamelijk gebruikt in de woordenboeken maar kan ook gebruikt worden voor verhalen in het dialect. De WALD-spelling is een overkoepelende spelling voor alle varianten binnen het Achterhoeks dialect. De vragenlijst voor de informanten uit Toldijk is gebaseerd op de varianten die de inwoners van Toldijk volgens het WALD gebruiken. Lex Schaars, schrijver van het WALD, heeft mij geholpen met het maken van de vragenlijst. Bij het maken van de opdracht over het meervoud, hebben we voor veel woorden gekozen die een klinkerverandering hebben in het meervoud zoals *hond-hunde*. Bij de opdracht over verkleinwoorden hebben we voor de uitgangen –*ken* en –*jen* gekozen. Bij het samenstellen van de zinnen hebben we woorden gekozen die in het dialect een andere vorm hebben dan in het Nederlands zoals; *keun-big* en *slippe-schoot*. Op deze manier is het voor de informanten bijna niet mogelijk om de betekenis van de woorden uit de context te halen.

Het is mogelijk dat de informanten in plaats van een fout of goed antwoord, een tussenvorm geven. De begrippen hyperdialectisme en compromisvorm zijn daarbij van belang. Een hyperdialectisme is een hypercorrectie in het dialect. Hyperdialectismen komen voor bij onervaren dialectsprekers met de standaardtaal als moedertaal of eerste taal. Een voorbeeld is de Standaardnederlands klank –aa [a.] die in het Achterhoeks dialect –ao [ɔ.] of –aa [a.] kan worden. Het Standaardnederlands *schaatsen* en *slapen* worden in het dialect *schaatsen* en *slaopen*. Wanneer een spreker de ao-klank

overgeneraliseert en *schaotsen* zegt in plaats van *schaatsen*, is er sprake van een hyperdialectisme. Een compromisvorm is een tussenvorm van twee variëteiten, in dit onderzoek het Standaardnederlands en het Achterhoeks dialect. Een voorbeeld is het werkwoord *kruipt* in het Nederlands, dat het dialect *krup* is (3^{e} pers.ev.). Een compromisvorm zou dan *kruupt* zijn. Een ander voorbeeld van een compromisvorm is *molle*, in het Standaardnederlands *mol* en in het dialect *weule*. De compromisvorm komt vaak voor bij sprekers die het dialect niet helemaal hebben verworven. Hoe beter de kennis van het dialect, hoe minder compromisvormen er voor komen.

Methode

Participanten

Omdat in dit onderzoek dialectkennis vergeleken moest worden, had ik een volwassen groep nodig en een groep met kinderen. In beide groepen moesten evenveel mannen als vrouwen zitten om geen scheve verhoudingen te krijgen. Omdat vijf personen per cel genoeg is voor een goede categorisatie, moest ik op zoek gaan naar vijf volwassen mannen en vijf volwassen vrouwen en vijf jongens en vijf meisjes. Het vergelijken met een middenleeftijd is niet nodig, een jonge en een oude groep zorgen voor de duidelijkste verschillen (Bree, 1996). Verder was het een vereiste dat zowel de informanten als hun ouders uit Toldijk en directe omgeving kwamen. Dit was nodig om de vragenlijst te kunnen specificeren op Toldijkse varianten.

Voor de keuze van de basisschoolkinderen heb ik mij laten adviseren door een contactpersoon bij het Erfgoedcentrum Achterhoek & Liemers. Ik vertelde haar dat ik op zoek was naar een basisschool in het westen van de Achterhoek. Ik kom zelf ook uit een plaats in het westen van de Achterhoek, het dialect van de informanten zou dan goed aansluiten op mijn achtergrond en kennis. Daarnaast was het van belang dat de kinderen nog veel te maken hebben met dialect. Deze eis sloot een aantal basisscholen in middelgrote dorpen uit, omdat daar de invloed van het dialect kleiner is. Ik was op zoek naar basisscholen in kleine dorpskernen en mijn contactpersoon raadde mij de volgende dorpen aan: Halle, Bekveld, Wolfersfeen en Toldijk. Omdat de scholen in Halle en Wolfersveen recentelijk met fusies te maken hebben gehad, vond ik de populatie daar te gevarieerd. Op de school in Bekveld zaten helaas niet genoeg jongens en meisjes in groep 7/8 waardoor de school in Toldijk overbleef. Nadat ik de docent van groep 7/8 had uitgelegd wat mijn plannen waren, was hij bereid mee te werken aan mijn onderzoek. Op deze basisschool zitten minder dan honderd kinderen en twintig daarvan zitten in groep 7/8. Aangezien er maar vijf meisjes in de klas zaten hebben ze alle vijf deelgenomen aan het onderzoek. Van de vijftien jongens heeft de docent er vijf aangewezen waarvan beide ouders uit Toldijk komen. De gemiddelde leeftijd van de kinderen is M=10.7 met een standaardafwijking van SD=.675.

De volwassen informanten moesten ouder zijn dan 50 zodat er genoeg leeftijdsverschil tussen de twee groepen zou zitten. Daarbij moesten de informanten in Toldijk wonen zodat zowel de kinderen als de volwassenen contact hadden met dezelfde variëteit. Mijn contactpersoon bij het erfgoedcentrum kende een echtpaar van ongeveer 65 jaar dat wel mee wilde werken aan mijn onderzoek. Aan dit echtpaar heb ik vervolgens gevraagd of zij meer mensen in de omgeving kenden die mee zouden willen werken. Dit leverde vier adressen op waar steeds de man en de vrouw hebben deelgenomen aan het onderzoek. Alle volwassenen waren dialectsprekers met een gemiddelde leeftijd van M=64.6 met een standaardafwijking van SD=5.44.

Toldijk

Toldijk is een klein dorp dat hoort bij de gemeente Bronckhorst in Gelderland. In het dorp zelf wonen ongeveer 415 mensen en in het buitengebied rond Toldijk wonen ongeveer 505 mensen. De meeste mensen die in het buitengebied wonen zijn landbouwer of veehouder. Het grootste gedeelte van de inwoners is tussen de 45 en 65 jaar oud, 31.5%. Het dorp heeft geen supermarkt, één basisschool, een zalencentrum en wat lokale middenstand. De dichtstbijzijnde grote steden zijn Zutphen (11km) en Doetinchem (13km). Het gemiddelde inkomen in Toldijk is 32.100 euro en ligt dus net onder het gemiddelde modale inkomen in Nederland van 32.500 euro (CBS, 2010). Wat deze gegevens betreft is Toldijk een klein dorp met een gemiddeld inkomen dat op een redelijke afstand van grotere steden ligt. Dit is waarschijnlijk ook één van de redenen waarom er nog veel dialect gesproken wordt. Ook het actieve verenigingsleven in Toldijk draagt hier aan bij.

Vragenlijst

De vragenlijst is gebaseerd op de vragenlijst uit het onderzoek van Leendert de Vink naar het Katwijks (2004) en de vragenlijst uit het onderzoek van Mathilde Jansen naar het Amelands (2010). De vragenlijst van Jansen (2010) is voornamelijk gebruikt voor de sociolinguïstische onderdelen zelfgerapporteerde taalvaardigheid, identiteit, domeingebruik en attitudes. De questionnaires van de Vink en Jansen hebben beiden uitgebreide taalopdrachten die ik als inspiratie gebruikt heb voor deze vragenlijst. De vraagstelling en opmaak van de opdrachten over de onderdelen lexicon en morfologie heb ik overgenomen van de Vink en Jansen. De specifieke talige inhoud over het Achterhoeks dialect is samengesteld in samenwerking met Lex Schaars, samensteller van het WALD. In tabel 1 zijn de onderdelen van de vragenlijst terug te vinden. De eerste vier onderdelen zijn van belang bij de onderzoeksvragen, de laatste drie onderdelen zijn wel geanalyseerd maar niet van belang bij de onderzoeksvragen.

Tabel 1. Onderdelen van de vragenlijst

Onderdeel	Opdracht
Woordkennis passief/actief	Opdr 1+2/5+6
Morfologie	Opdr 3+4
Domeinkennis	Opdr C
Attitudes	Opdr D1+D2
Zelfgerapporteerde taalvaardigheid	Opdr A1+A2
Identiteit	Opdr B
Dialectzinnen beoordelen	Opdr 7

Om de passieve woordkennis te onderzoeken werd er gevraagd om vijf dialectwoorden te vertalen naar het Nederlands en vijf Nederlandse woorden te vertalen naar het dialect. De tien woorden zijn uitgekozen om verschillende redenen. Een aantal woorden lijkt totaal niet op hun vertaling, een aantal woorden hebben

een verschillende klinkerklank in hun vertaling en een aantal woorden zijn woorden die typisch zijn voor het Achterhoeks dialect. Om de actieve woordkennis te testen moesten er vijf zinnen vertaald worden naar het dialect en vijf zinnen naar het Nederlands. Per zin is er voor gezorgd dat er minstens twee typische dialectwoorden of constructies in zitten zoals; *Jan hef't hemp krange an*. Bij het beoordelen wordt er alleen naar die onderdelen gekeken en op basis daarvan krijgen de informanten een score.

Om de morfologisch kennis van de informanten te testen, kregen ze een opdracht over het meervoud en een opdracht over het diminutief. Bij het meervoud werd alleen gevraagd naar meervouden waarvan de klank veranderd. Als de klankverandering in het antwoord niet goed is, krijgen de informanten geen punten. Bij het diminutief kwamen de suffixen –ke(n) en –je(n) aan bod. Ook bij de verkleinwoorden was er sprake van klankveranderingen. Naast de juiste uitgang moesten het antwoord ook de juiste klankverandering bevatten.

Opdracht C onderzocht in welke domeinen de informanten dialect gebruiken en in welke domeinen standaard Nederlands. Door per situatie te vragen naar de gebruikte variëteit kunnen we een beeld schetsen van het taalgebruik in formele en informele situaties. De volwassen en de jonge groep krijgen een aantal verschillende situaties. Zo krijgen de volwassen bijvoorbeeld de situaties partner en collega's en krijgen de kinderen de situaties meester en klasgenoten.

De attitudes van de informanten ten opzichte van het dialect en het Nederlands werden onderzocht met behulp van attitudeschalen. De informanten beoordeelden een variëteit op zeven verschillende kenmerken zoals gezellig, stoer en ouderwets. Aan de hand van de resultaten kan onderzocht worden of de groepen relatief positief of negatief tegenover de variëteiten staan.

Naast de gebruikelijke persoonlijke gegevens van de informanten, is er ook gevraagd naar een oordeel over hun taalvaardigheid. De deelnemers beoordeelden met een cijfer van één tot vijf hoe goed ze het dialect en het Nederlands spraken, begrepen, schreven en lazen. Deze cijfers kunnen al een goed beeld geven van de dialectkennis van de informanten.

Een ander onderdeel wat los stond van de hoofdvragen was de beoordeling van de identiteit. Op een schaal van één tot vijf moesten de informanten aangeven in hoeverre zij zich Nederlander, Gelderlander, Achterhoeker en Toldijker vonden. Een soortgelijke vraag is ook te vinden in de vragenlijst van Jansen (2010). Het leek mij interessant om te kijken met welke term de informanten zich het meest identificeerden.

In de zevende en laatste opdracht wordt er gevraagd naar een persoonlijk oordeel. Er moet een keuze gemaakt worden tussen twee mogelijke dialectzinnen. Een aantal van deze zinnen staat in de groene volgorde en een aantal in de rode volgorde. Verder zijn er een paar mogelijkheden met *zich* en is er een archaïsche constructie toegevoegd waarvan verwacht wordt dat de volwassen groep daar de voorkeur aan geeft.

Samen met Lex Schaars is geïnventariseerd welke mogelijke antwoorden gegeven kunnen worden bij alle opdrachten en welke antwoorden hyperdialectismen of tussenvormen zijn. De vragenlijst van de kinderen is op hun basisschool afgenomen op een rustige plaats. Van de afname heb ik een geluidsopname gemaakt met de geluidsrecorder van mijn smartphone. De vragenlijst van de volwassenen is bij de deelnemers thuis aan de keukentafel afgenomen met dezelfde geluidsrecorder. Vervolgens heb ik thuis de geluidsopnames beluisterd en de antwoorden in een Excel bestand ingevoerd. De resultaten hebben aan de hand van een scoringssysteem een numerieke waarde gekregen. Foute antwoorden kregen nul punten, goed antwoorden twee en een tussenvorm kreeg één punt. Nadat ik alle geluidsopnames geanalyseerd had, heb ik analyses uitgevoerd met behulp van het statistiekprogramma SPSS.

Werkelijke en schijnbare tijd

Taalverandering kan op twee manieren onderzocht worden. Allereerst door middel van onderzoek in de werkelijke tijd waarbij we data van een bepaald moment vergelijken met data van een moment na een bepaalde tijd. Een onderzoek in de werkelijke tijd is bijvoorbeeld het opnemen van dialect op dit moment en eenzelfde opname maken over dertig jaar. De twee opnames kunnen vergeleken worden om een taalverandering vast te kunnen stellen. Een nadeel in dit voorbeeld is dat het een tijdrovende manier van onderzoek is. Door dit nadeel te omzeilen kan er ook vergeleken worden met materiaal uit het verleden. Hierbij is het van groot belang dat het materiaal op een soortgelijke manier verzameld is om onzuivere conclusies te voorkomen. Dit nadeel is voor een deel te omzeilen door het onderzoek in schijnbare tijd uit te voeren. Bij deze vorm van onderzoek worden twee verschillende leeftijdsgroepen op hetzelfde moment, op dezelfde manier onderzocht. Een groep kinderen van 10 jaar kan vergeleken worden met een groep volwassenen van 65 jaar. Tussen de volwassenen van 65 en de kinderen van 10 zit 55 jaar verschil. Het vergelijken van deze twee groepen betekent eigenlijk dat we de taal van nu, vergelijken met de taal van 55 jaar geleden. Hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat mensen gemiddeld pas hun taal verworven hebben als ze 20 zijn. Het voordeel van de schijnbare tijd-methode is dat onderzoekers niet afhankelijk zijn van het beschikbaar en vergelijkbaar materiaal uit het verleden. Het nadeel van deze methode is dat er vaak geen vergelijkingen gedaan kunnen worden over een periode langer dan 60 jaar.

Schalen

In de vragenlijst wordt gebruik gemaakt van twee verschillende soorten schalen, de Likertschaal en de semantische differentiaal. De Likertschaal is meestal een vijf-puntsschaal waarop respondenten hun mening kunnen geven met betrekking tot een statement. In dit onderzoek wordt de Likertschaal

gebruikt voor de zelfgerapporteerde taalvaardigheid van het Nederlands en het dialect. De respondenten kunnen op een schaal van 1 tot 5 aangeven hoe goed ze het Nederlands en dialect beheersen, waar 1 slecht betekent en 5 goed. De semantische differentiaal is het meest gebruikte instrument in het taalattitude-onderzoek. In deze schaal worden antoniemen tegenover elkaar gezet en moet de respondent een fragment of statement beoordelen. In dit onderzoek wordt de respondenten op basis van zeven antoniemen gevraagd wat ze van het Nederlands en dialect vinden.

Onderzoeksvraag en hypothese

Dit onderzoek wil ik een klein dialectologisch onderzoek noemen. Omdat sommige aspecten zoals syntaxis en fonologie niet aan bod komen, is het geen volledig dialectologisch onderzoek. In plaats daarvan komen wel taalattitudes aan bod en domeingebruik van het dialect. Door een taal uit meerdere onderdelen bestaat, is de onderzoeksvraag ook in meerdere delen op te splitsen.

Onderzoeksvraag 1.
Hoeveel kennis hebben basisschoolkinderen in Toldijk nog van het Achterhoeks dialect? (Ten opzichte van volwassenen)

1a. Hoeveel lexicale kennis hebben kinderen van het dialect ten opzichte van volwassenen?

1b. Hoeveel morfologische kennis hebben kinderen van het dialect ten opzichte van volwassenen?

1c. Ik welke opzichten verschilt het domeingebruik bij kinderen en volwassenen?

1d. In hoeverre verschilt de attitude (ten opzichte van het Achterhoeks dialect) van kinderen met de attitude (ten opzichte van het dialect) van volwassenen?

Hypothese 1.

1a. Ik verwacht dat kinderen minder kennis hebben van het lexicon dan de volwassenen. Op basis van de stabiliteitshiërarchie is het lexicon het minst stabiel dus verwacht ik dat de kinderen dit onderdeel beter beheersen dan morfologie.

1b. Ik verwacht dat kinderen minder kennis hebben van het lexicon dan de volwassenen. Op basis van de stabiliteitshiërarchie is redelijk stabiel dus verwacht ik dat de kinderen dit onderdeel minder goed beheersen dan het lexicon.

1c. Ik verwacht dat de kinderen zowel in informele als formele domeinen vaker Nederlands gebruiken dan dialect. Ik verwacht dat volwassenen in informele domeinen alleen maar dialect spreken. Ik verwacht dat volwassenen in formele situaties minder dialect gebruiken en meer Nederlands.

1d. Ik verwacht dat kinderen een positievere attitude hebben ten opzichte van het Nederlands dan volwassenen. Ik verwacht dat volwassenen een positievere attitude hebben ten opzichte van het dialect dan kinderen.

Onderzoeksvraag 2

Welke taalelementen beheersen de kinderen het best en komt dit overeen met de stabiliteitshiërarchie?

Hypothese 2

Als de kinderen het dialect nog verwerven, verwerven ze het als tweede taal. Volgens de stabiliteitshiërarchie zullen ze daarom als eerst de minst stabiele kenmerken van het dialect verwerven. Het lexicon is minder stabiel dan de morfologie dus zullen de kinderen meer weten van het lexicon dan van de morfologie.

Resultaten

Lexicon

Het linguïstische deel van de vragenlijst begon met dialectwoorden die de informant moest vertalen naar het Nederlands, passieve woordkennis. Voor ieder goed antwoord kreeg de informant één punt en voor een fout antwoord nul. De scores van de jonge en oude groep zijn bij elkaar opgeteld en op de gemiddelden zijn onafhankelijke t-tests uitgevoerd. Bij twee van de vijf woorden kon geen t-test uitgevoerd worden omdat er geen sprake was van variantie in de antwoorden. Het gaat hier om het woord *keun* (big) en *pot-deur-mekare* (stamppot), waarbij de alle volwassenen een één scoorden (M=1.00, sd=0.00) en alle jongeren een nul(M=0.00, sd=0.00). Met betrekking tot deze twee variabelen kunnen we zeggen dat de jonge groep significant minder vaak het goede antwoord wist in tegenstelling tot de volwassen groep. Op de andere drie variabelen konden wel t-tests uitgevoerd worden. De volwassen groep (M=1.00, sd=0.00) herkende het woord *hellig* (kwaad) significant vaker dan de jonge groep (M=0.29, sd=0.49), T(17)=-3.87, p=.008. Ook het woord *blökken* (blaffen/hoesten) herkende de volwassen groep (M=0.90, sd=0.32) significant vaker dan de jonge groep (M=0.30, sd=0.48), T(20)=-3.29, p=.005. Ten slotte herkende de volwassen groep (M=1.00, sd=0.00) ook het woord *näölen* (zeuren) significant vaker dan de jonge groep (M=0.33, sd=0.52), T(16)=-3.16, p=.025. De hoge gemiddelden van de volwassen groep en de lage gemiddelden van de jonge groep, laten zien dat de volwassen groep beter dialect naar Nederlands kon vertalen dan de jonge groep. Dit blijkt ook als er een onafhankelijke t-test wordt uitgevoerd met de gemiddelde scores van de jonge en de oude groep. De oude groep (M=4.9, sd=0.32) wist significant meer woorden te benoemen dan de jonge groep (M=0.7, sd=0.82), t(11.06)= -15.06, p<.001.
Het volgende onderdeel van de vragenlijst was het vertalen van Nederlandse woorden naar het dialect. De resultaten werden op dezelfde manier gescoord en geanalyseerd als in het eerste onderdeel. Met een α van .05 bleek alleen het woord *gras* (gres) een significant resultaat te geven. De volwassen groep (M=1.00, sd=0.00) wist significant vaker het woord gras goed te vertalen ten opzichte van de jonge groep (M=0.22, sd=0.44), T(19)=-5.29, P=.001. De volwassen groep heeft in deze opdracht lagere gemiddelden dan in de opdracht hiervoor. Dit is de voornaamste reden voor de niet-significante resultaten. Alleen het woord *paardenbloem* (peerdebloem) wordt gemiddeld vaak goed vertaald door de jonge groep (M=0.63, sd=0.52) ten opzichte van de volwassen groep (M=1.00, sd=0.00). De volwassenen scoren bij deze opdracht lager omdat veel van de gegeven antwoorden, niet de antwoorden waren waar naar gezocht werd. De Nederlandse woorden kievit, buren en jammer bleven in veel gevallen hetzelfde in het dialect. Hierdoor kregen de volwassen geen punten wat een lager gemiddelde veroorzaakte. We zien dit ook als we de percentages van de twee groepen over de twee opdrachten vergelijken in figuur 2 op de volgende pagina.

Figuur 2. Lexicon. Percentage en werkelijke aantal goede antwoorden voor de jonge en de oude groep bij de passieve woordkennis.

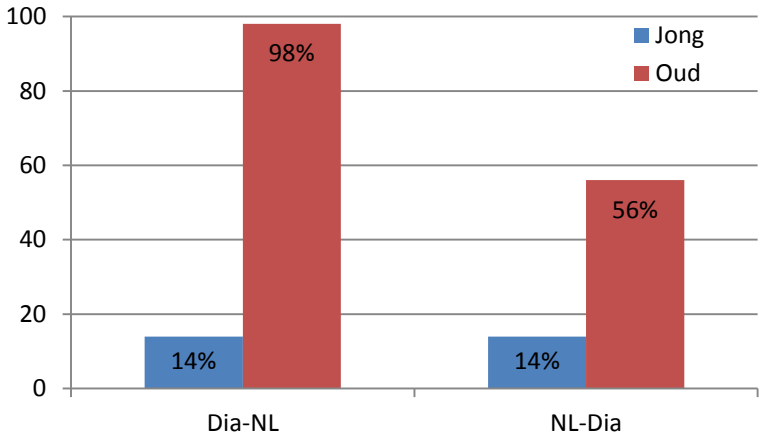

	Dia-NL	NL-Dia
Jong	7/50	7/50
Oud	49/50	28/50

In dit figuur is goed te zien dat de kinderen in de tweede opdracht een even groot percentage goed hebben als in de eerste opdracht. De volwassenen scoren in de tweede opdracht beduidend minder goed dan in de eerste opdracht en gaan van 49 naar 28 goede antwoorden. Dit blijkt ook als er een onafhankelijke t-test wordt uitgevoerd met de gemiddelde scores van de jonge en de oude groep. De oude groep (M=2.8, sd=0.79) wist significant meer woorden te benoemen dan de jonge groep (M=0.7, sd=0.82), t(18)= -5.82, p<.001.

Zinnen vertalen

In opdracht vijf wordt getest of de informanten in staat zijn dialectzinnen te produceren, actieve woordkennis. De deelnemers kregen vijf zinnen voorgelegd die zij zo compleet mogelijk naar het dialect moesten vertalen. Afhankelijk van de zin werd er naar drie of vier specifieke elementen gekeken. Zo'n element kan een zelfstandig naamwoord zijn maar ook een correcte vervoeging van een werkwoord. Voor ieder correct dialect element kreeg de persoon twee punten, voor een tussenvorm één punt en voor Nederlandse elementen of niet bestaande elementen nul punten. Als alle elementen correct vertaald werden, kon een persoon 32 punten halen bij opdracht vijf. Over de gemiddelde scores van de jonge en oude groep is een onafhankelijke t-test uitgevoerd. De volwassen groep (M=24.2, sd=2.97) maakte significant betere dialectzinnen dan de jonge groep (M=6.9, sd=3.81), T(20)=-11.31, p<.001.

In opdracht zes wordt getest of de informanten dialectzinnen kunnen vertalen naar het Nederlands. Ook bij deze opdracht kregen de deelnemers vijf zinnen voorgelegd die zo compleet mogelijk naar het Nederlands vertaald moesten worden. Afhankelijk van de zin werd er naar twee of drie specifieke

elementen gekeken. Voor ieder element dat correct naar het Nederlands werd vertaald, kreeg de informant twee punten. Als de informanten niet het juiste woord wisten, maar een soortgelijk woord noemden waaruit bleek dat de informanten de zin begrepen, kregen zij één punt. Als er een fout antwoord gegeven werd, kregen de informanten nul punten. Als alle elementen correct vertaald werden, kon een persoon 26 punten halen bij opdracht zes. Over de gemiddelde scores van de jonge en oude groep is een onafhankelijke t-test uitgevoerd. De volwassen groep (M=23.00, sd=1.83) vertaalde de dialectzinnen significant beter naar het Nederlands dan de jonge groep (M=15.5, sd=2.64), T(20)=-7.40, p<.001. De gemiddelden van de twee opdrachten kunnen niet rechtstreeks met elkaar vergeleken worden omdat er een verschillend aantal punten te behalen is. In figuur 3 is gewerkt met percentages zodat de opdrachten beter met elkaar te vergelijken zijn.

Figuur 3. Zinnen. Percentage goede elementen bij de actieve woordkennis voor de jonge en oude groep.

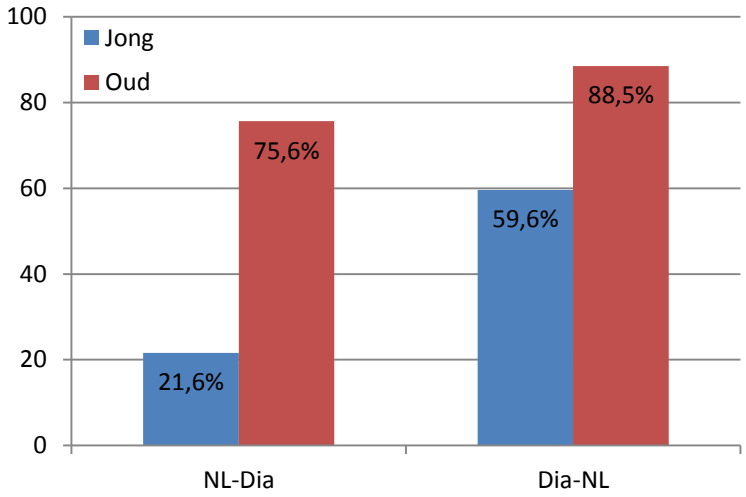

In dit figuur is te zien dat de volwassen groep meer dan 75% van de elementen correct vertaalden tegenover 21.6% van de jonge groep. De jonge groep vertaalde in opdracht zes, 59% van de dialectelementen correct naar het Nederlands. Vergeleken met opdracht vijf begrijpen jonge kinderen het dialect redelijk goed maar kunnen ze het amper produceren. De volwassen groep gebruikte in de vertaal opdracht van het Nederlands naar het Dialect 36 keer geen dialectwoord. Hierdoor is hun percentage correcte elementen lager dan we zouden verwachten.

Morfologie

Meervoud

Na de twee lexicale onderdelen kwamen de twee morfologische delen, meervoud en diminutief, aan bod. De informanten kregen in opdracht drie eerst het Nederlandse enkel- en meervoud van het woord aangeboden en vervolgens het enkelvoud van het dialect woord. Het meervoud van het

dialect woord moesten de groepen zelf produceren. Het dialect enkelvoud van de eerste twee variabelen zag er hetzelfde uit als het Nederlandse enkelvoud, *hond en stoel*. Dit zorgde een enkele keer voor problemen maar daar kom ik in het hoofdstuk discussie op terug. Uit de resultaten bleek de volwassen groep (M=0.90, sd=0.32) voor het woord *hond*, significant vaker het juiste meervoud te geven dan de jonge groep (M=0.30, sd=0.48), T(20)=-3.29, p=.005. De volwassen groep (M=0.90, sd=0.32) gaf ook significant vaker het juiste meervoud voor het woord *stoel*, dan de jonge groep (M=0.00, sd=0.00), T(19)=-9.00, p<.001. Ten slotte gaf de volwassen groep (M=1.00, sd=0.00) ook voor het woord *huis* significant vaker het juiste meervoud ten opzichte van de jonge groep (M=0.33, sd=0.50), T(19)=-4.00, p=.004. Deze drie significante resultaten staan tegenover twee niet significante resultaten. Het eerste woord dat geen significant resultaat opleverde is *bezem* (bessem). Zeven van de tien kinderen uit de jonge groep wisten het juiste meervoud te produceren. Het tweede woord dat geen significant resultaat opleverde wat het woord *gat*. Slechts drie van de tien volwassenen wist het correcte dialect meervoud te produceren. Hierdoor valt de slechte prestatie van de jonge groep (één correct uit tien) in het niet. In plaats van het correcte meervoud *gaete*, gaf de volwassen groep vaak de tussenvorm *gaatn* als antwoord. De jonge groep had veel moeite met de klinkerverandering in sommige meervouden zoals bijvoorbeeld bij *gat-gaete [gè:tə].*De kinderen gaven bijvoorbeeld de alternatieven *geute* en *gaote*. *Gaote* lijkt een hyperdialectisme aangezien het werkwoord *gaan* in het dialect dezelfde klank heeft (*gaon)*. Dit kind heeft de lange [a:] klank overgegeneraliseerd naar het woord *gaten*. Nu alle woorden apart bekeken zijn, wordt er een onafhankelijke t-test met de gemiddelde scores van de jonge en de oude groep uitgevoerd. De oude groep (M=4.1, sd=0.88) wist significant meer meervouden te benoemen dan de jonge groep (M=1.4, sd=0.70), t(18)= -7.62, p<.001.

Diminutief

Opdracht vier van het onderdeel morfologie was het maken van verkleinwoorden. Hierbij werd net als bij het meervoud eerst het voorbeeld in het Nederlands gegeven en vervolgens moesten de informanten het verkleinwoord in het dialect produceren. De volwassen groep (M=0.90, sd=0.32) gaf significant vaker het juiste diminutief voor het woord *boom*, dan de jonge groep (M=0.10, sd=0.32), T(20)=-5.66, p<.001. De volwassen groep (M=0.90, sd=0.32) gaf ook significant vaker het juiste diminutief voor het woord *raam*, dan de jonge groep (M=0.00, sd=0.00), T(20)=-9.00, p<.001. De volwassen groep (M=0.60, sd=0.52) gaf ook significant vaker het juiste diminutief voor het woord *draad*, dan de jonge groep (M=0.00, sd=0.00), T(18)=-3.67, p=.005. Ten slotte gaf de volwassen groep (M=0.90, sd=0.32) ook een significant vaker het juiste diminutief voor het woord *hout*, dan de jonge groep (M=0.00, sd=0.00), T(20)=-9.00, p<.001. Deze vier variabelen met significante verschillen staan

tegen over één variabele zonder significant verschil in de gemiddelden. Door de volwassen groep werd voor het woord *kat* vaak niet het correct *ketjen* als diminutief gegeven. In plaats hiervan gaven de volwassenen antwoorden zoals kleine kat en jonge kat. De kinderen hadden wederom veel moeite met de klinkerverandering die in deze opdracht in alle items voor kwam. Daarnaast maakten de kinderen bijna ieder verkleinwoord met behulp van het suffix –(p)je. De jonge groep presteert zeer slecht met slechts twee goede antwoorden van de 50 mogelijkheden. Dit blijkt ook als er een onafhankelijke t-test wordt uitgevoerd met de gemiddelde score van de jonge en de oude groep. De oude groep (M=3.7, sd=1.16) wist significant meer woorden te benoemen dan de jonge groep (M=0.2, sd=0.42), t(11.34)= -8.97, p<.001. In figuur 4 zijn de percentages goede antwoorden van de jonge en oude groep terug te vinden met betrekking tot het meervoud en het verkleinwoord.

Figuur 4. Morfologie. Percentage en werkelijke aantal goede antwoorden bij meervoud en verkleinwoorden.

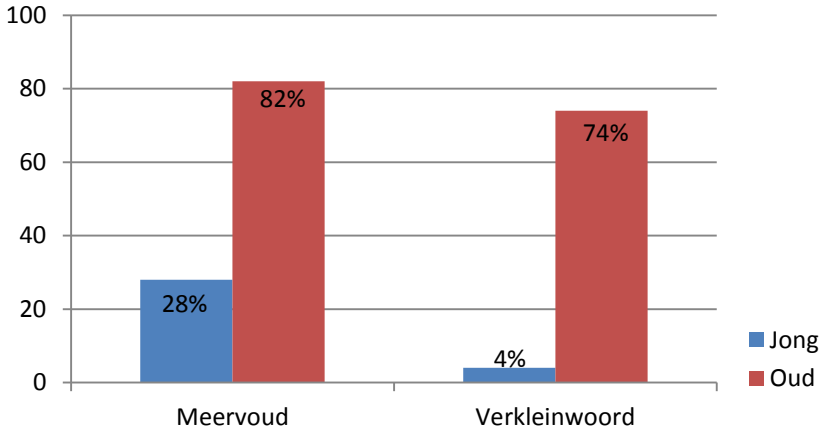

	Mv	Verklein
Jong	14/50	2/50
Oud	41/50	37/50

Domein

Op de vragenlijst werd de vraag gesteld of de informant dialect of Nederlands sprak met een bepaald persoon. Zowel de kinderen als de volwassenen gaven tijdens het invullen aan dat ze in sommige gevallen zowel dialect als Nederlands spraken. Indien dit het geval was, heb ik de informanten beide keuzes aan laten vinken. De kinderen gaven aan dat zij in sommige gevallen wel eens met hun ouders dialect spraken. Vaak ging het dan om kleine zinnetjes of grapjes. Twee van de vier kinderen die aangaven met hun ouders wel eens dialect te spreken, spraken ook met hun dokter wel eens dialect. Op een enkeling na spreken de kinderen zowel in het formele als in het informele domein algemeen Nederlands. De volwassen groep spreekt voornamelijk dialect, zowel in de informele domeinen alsook in de formele domeinen. Indien een volwassene aangaf in een bepaald domein algemeen Nederlands te spreken, bleek dit domein vaak een formeel domein zoals bij de dokter of met collega's. Verder blijkt uit de gegevens van de kinderen in figuur 5.1 dat er in geen enkel domein alleen nog dialect gesproken wordt. Ook op school komen de kinderen niet in contact met dialect.

Figuur 5.1. In welk domein wordt welke variëteit gesproken. Resultaten van de kinderen N=10

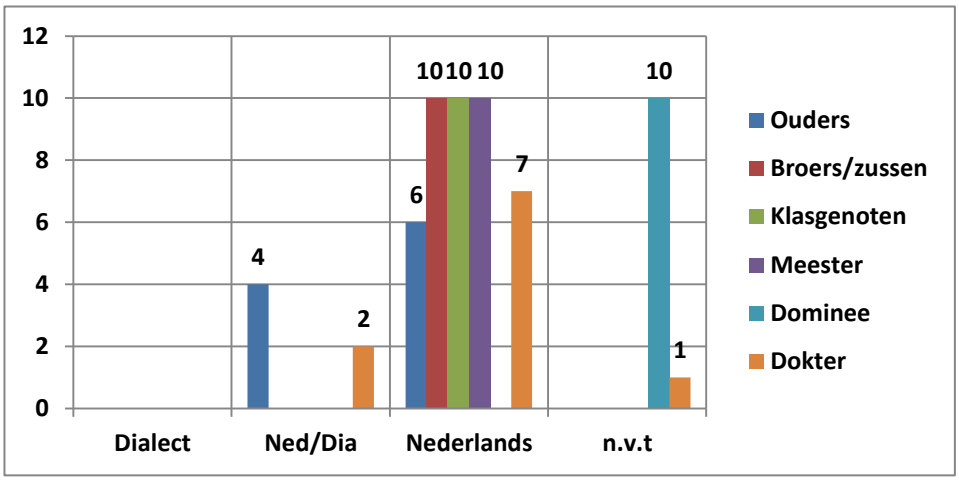

De volwassenen gaven, zoals gezegd, ook aan dat zij soms zowel Nederlands als dialect spraken. Dit gebeurde alleen op het domein van kinderen waarbij het kind dus soms aangesproken werd in het Nederlands en soms in het dialect. Veel volwassenen gaven aan dat zij hun kinderen Nederlands op hebben gevoed, maar dat zij elders dialect hebben geleerd. Toen de ouders merkten dat de kinderen toch dialect spraken, spraken ze ook maar in dialect terug. Dit verschil in opvoeding blijkt ook uit domeingegevens van ouders en broers en zussen in figuur 5.2. De volwassen groep heeft het dialect van hun ouders geleerd en met hun ouders, broers en zussen gesproken. Bij de dominee, collega's en dokter hing de keuze af van de taal waarin ze aangesproken werden. Wanneer collega's bijvoorbeeld geen dialect spraken zal de informant uit solidariteit enkel Nederlands spreken. Er is dus sprake van variatie tussen sprekers, bij de kinderen was er sprake van variatie binnen sprekers.

Figuur 5.2. In welk domein wordt welke variëteit gesproken. Resultaten van de volwassenen N=10

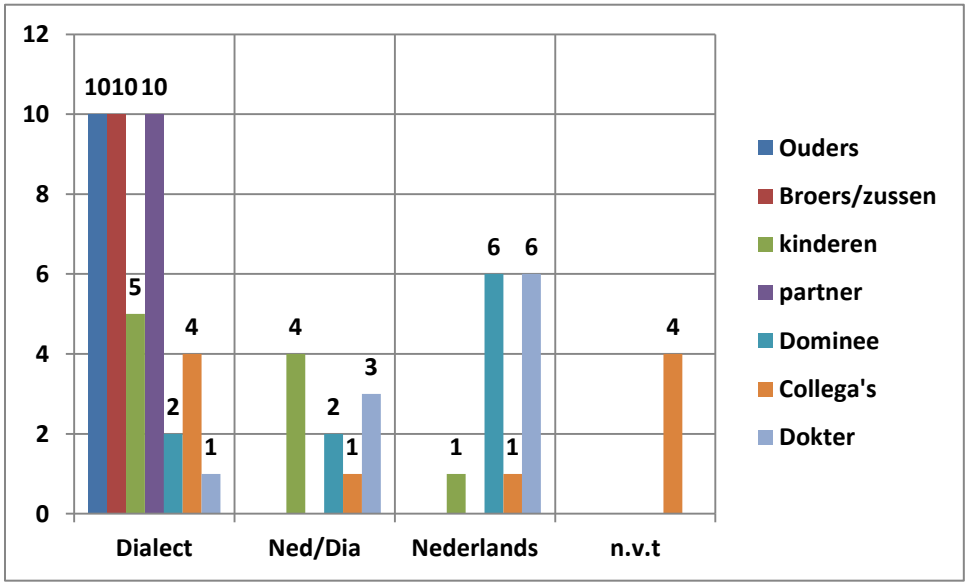

Resultaten attitude

Het laatste onderdeel van de sociolinguïstische vragenlijst was geven van waardeoordelen met betrekking tot het dialect en het Nederlands. Op de data van de attitudeschalen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Cronbach's Alpha voor de zeven waardeoordelen met betrekking tot het Nederlands was .87 Hoewel de items betrouwbaar genoeg zijn om mee te werken bleek dat Alpha zou stijgen naar .89 als het item afstandelijk-intiem weggelaten zou worden uit de analyse. De Cronbach's Alpha voor de zeven waardeoordelen met betrekking tot het dialect was .62. Uit de itemstatistieken blijkt dat het Alpha zal stijgen naar .70 wanneer item vijf modern-ouderwets weggelaten zou worden. Op de data van de attitudeschalen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Cronbach's Alpha voor de zeven waardeoordelen met betrekking tot het Nederlands was .89 voor de kinderen en .87 voor de volwassenen. Hoewel de items betrouwbaar genoeg zijn om mee te werken bleek dat Alpha voor de volwassen groep zou stijgen naar .93 als het item afstandelijk-intiem weggelaten zou worden uit de analyse. Het Alpha voor de kinderen van .89 zou niet veranderen wanneer het item weggelaten wordt. De Cronbach's Alpha voor de zeven waardeoordelen met betrekking tot het Dialect was .14 voor de kinderen en .45 voor de volwassenen. Deze Alpha's voor het dialect verschillen behoorlijk met de Alpha's voor het Nederlands. Omdat in beide gevallen dezelfde items worden bevraagd, kan het niet zo zijn dat de deelnemers de items niet begrepen. Uit de itemstatistieken blijkt dat het Alpha van de jonge groep zal stijgen naar .67 wanneer item vijf modern-ouderwets weggelaten zou worden. Het Alpha van de volwassen groep zal stijgen naar .67 wanneer wederom item 7 afstandelijk-intiem weggelaten zou worden. Het staafdiagram in figuur 6.1 staan de gemiddelde waardeoordelen van de jonge en de volwassen groep weergegeven voor het dialect. Volwassenen beoordelen het dialect op iedere categorie gemiddeld hoger dan de jonge groep. Tussen de gemiddelden van de categorieën serieus en intiem zit het grootste verschil en dat blijkt ook uit de statistieken.

Figuur 6.1. Attitude. Waardeoordelen. Gemiddelde dialect (Likert-schaal: min.=1, max.=5)

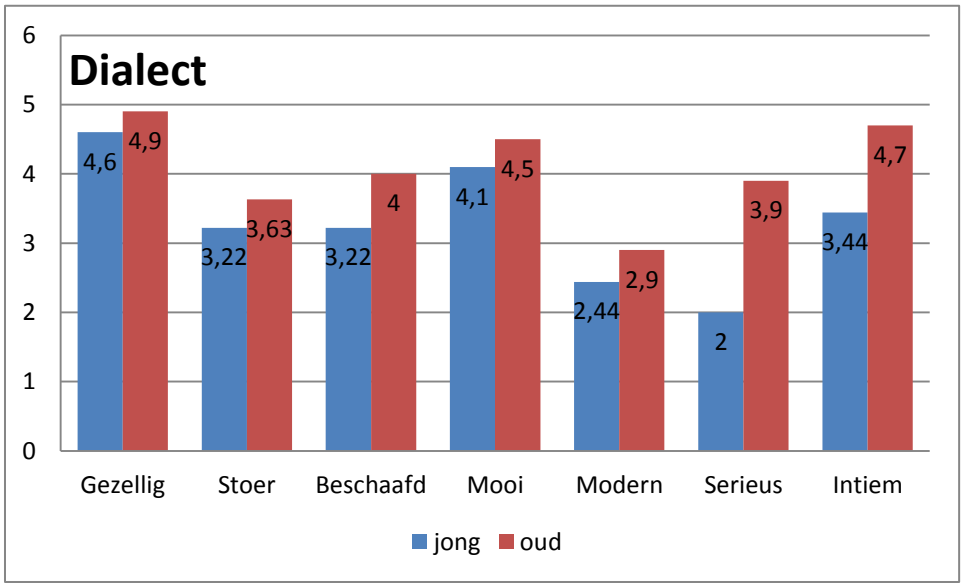

Op de waardeoordelen met betrekking tot het dialect zijn onafhankelijke t-tests uitgevoerd. Hieruit kwam naar voren dat de volwassen groep (M=3.9, sd=1.29) het dialect significant serieuzer vindt dan de jonge groep (M=2, sd=0.82), t(18)=-3.94, p=.001, d=-1.76. Naast serieuzer vindt de volwassen groep (M=4.7, sd=1.66) het dialect ook significant intiemer dan de jonge groep (M=3.44, sd=1.01), t(17)=-3.21, p=.005, d=-1.48. De effectgrootte Cohen's D geeft aan dat beide resultaten een grote effectgrootte hebben omdat d>.80. Hoewel de volwassenen alle categorieën hoger beoordelen dan de kinderen, worden er maar twee categorieën significant hoger beoordeeld. Volwassenen beoordelen het dialect significant hoger op de categorieën 'serieus' en 'intiem'.
Het staafdiagram in figuur 6.2 staan de gemiddelde waardeoordelen van de jonge en de volwassen groep weergegeven voor het Nederlands. De gemiddelden van de categorieën liggen allemaal dicht bij elkaar, drie categorieën worden iets hoger beoordeeld door kinderen en drie categorieën worden iets hoger beoordeeld door volwassenen. De categorie 'gezellig' laat wel een groot verschil zien, kinderen beoordelen deze categorie hoger dan volwassenen.

Figuur 6.2. Attitude. Waardeoordelen. Gemiddelde Nederlands (Likert-schaal: min.=1, max.=5)

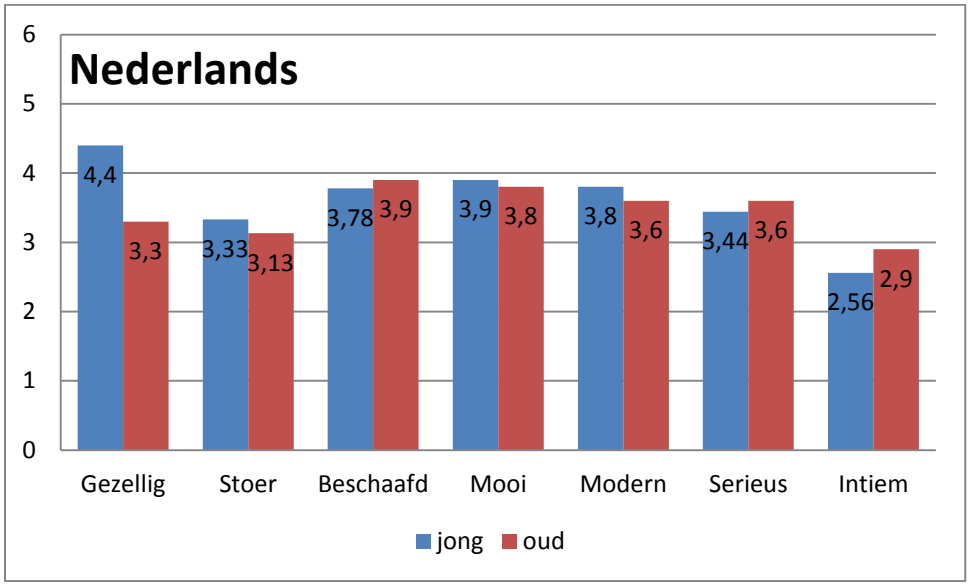

Op de waardeoordelen met betrekking tot het Nederlands zijn onafhankelijke t-tests uitgevoerd. Hieruit kwam naar voren dat de jonge groep (M=4.4, sd=0.84) de Nederlandse taal significant gezelliger vindt dan de volwassen groep (M=3.32, sd=0.68), t(18)=-3.22, p=.005, d=1.44. De effectgrootte Cohen's D geeft aan dat het resultaat een grote effectgrootte heeft omdat d>.80. Zowel de volwassenen als de kinderen beoordelen het Nederlands ongeveer gelijk, op de categorie 'gezellig' na. Kinderen vinden het Nederlands significant gezelliger dan volwassenen.

Overige resultaten

Vaardigheid Nederlands en dialect

Nadat de informanten hun persoonlijke informatie hebben ingevuld, rapporteren ze bij vraag 1.1 over hun kennis van het dialect. Dit deden ze door op een schaal van 1 tot 5 in te vullen hoe goed ze het dialect begrepen, spraken, lazen en schreven. In figuur 7.1 zijn de resultaten van de vraag terug te vinden. Aan de gemiddelden van de kinderen is te zien dat ze het dialect redelijk goed begrijpen maar dat ze het spreken, lezen en vooral het schrijven niet goed beheersen. Ook de volwassenen geven aan dat ze het schrijven het minst goed beheersen van de vier vaardigheden. De standaardafwijking bij dit gemiddelde is wel groot met 1.5 bij een gemiddelde van 2.7. De volwassen groep geeft verder naar verwachting aan dat ze het dialect goed begrijpen (M=4.9 sd=.32) en spreken (M=4.9 sd=.32).

Figuur 7.1. Gerapporteerde taalvaardigheid voor het dialect per leeftijdsgroep. (Likertschaal: slecht=1, goed=5) (N=20)

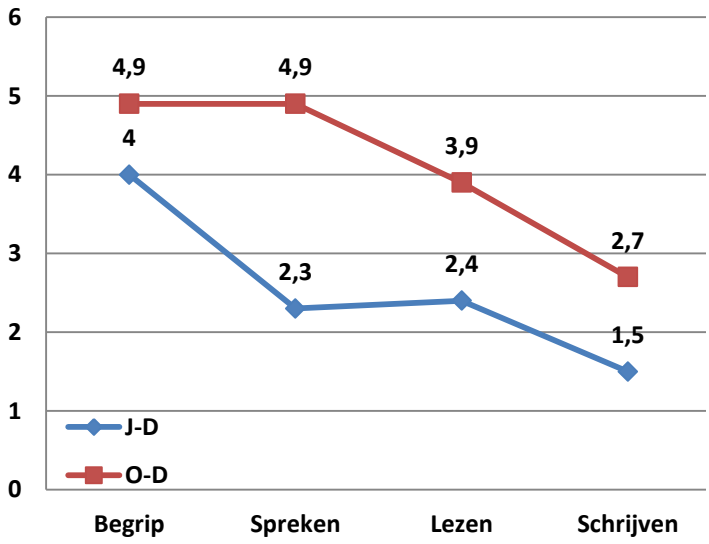

Dialect	Jong	Oud
Begrip	4.00 (0.667)	4.90 (0.316)
Spreken	2.30 (0.823)	4.90 (0.316)
Lezen	2.40 (0.843)	3.90 (0.876)
Schrijven	1.50 (0.707)	2.70 (1.494)

De informanten hebben ook hun vaardigheid in het Nederlands gerapporteerd. Figuur 7.2 geeft de gemiddelden weer van de resultaten. De kinderen geven zichzelf (bijna) perfecte scores op alle vier de vaardigheden. Het is niet vreemd dat de kinderen hoge cijfers geven, het Nederlands is ten slotte hun moedertaal. De volwassen groep, met dialect als hun moedertaal, geven aan dat ze het Nederlands goed begrijpen (M=4.9 sd=.32) en kunnen lezen (M=4.8 sd=.42). Het schrijven is al lastiger (M=4.4 sd=.84), veel informanten gaven aan dat ze niet veel of vaak hoefden te schrijven. Gemiddeld beoordeelt de volwassen groep hun vaardigheid in het spreken met een 4 (sd=1.05). Dit komt waarschijnlijk doordat zij vaker het dialect gebruiken in het dagelijks leven en zich minder zeker voelen wanneer zij Nederlands praten.

Figuur 7.2. Gerapporteerde taalvaardigheid voor het Nederlands per leeftijdsgroep. (Likertschaal: slecht=1, goed=5) (N=20)

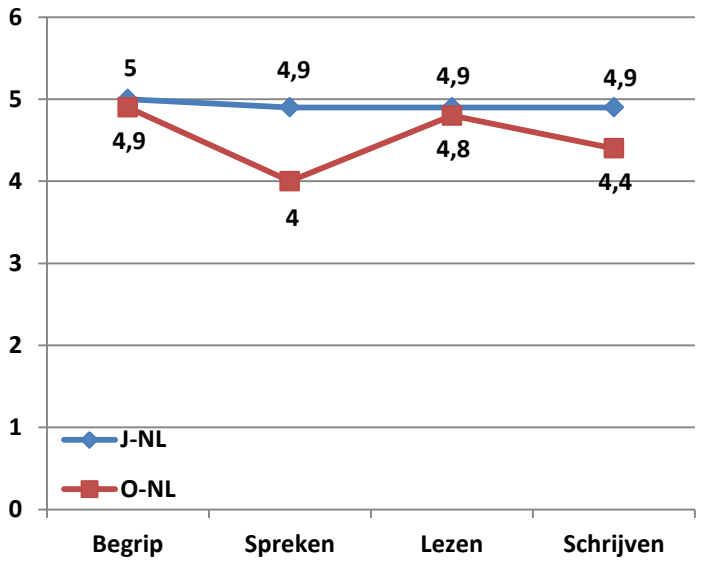

Nederlands	Jong	Oud
Begrip	5.00 (0.000)	4.90 (0.316)
Spreken	4.90 (0.316)	4.00 (1.054)
Lezen	4.90 (0.316)	4.80 (0.422)
Schrijven	4.90 (0.316)	4.40 (0.843)

Identiteit

Op de data van de identiteitsschaal is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. De Cronbach's Alpha voor de vier waardeoordelen met betrekking tot verschillende identiteiten was .78. De Cronbach's Alpha voor de twee leeftijdsgroepen apart was .77 voor de kinderen en .93 voor de volwassenen. Uit figuur 8 is te concluderen dat zowel de jonge als de oude groep zich, van de vier mogelijkheden, het minst een Gelderlander voelt. Daarnaast liggen ook de scores van de Nederlandse en Toldijkse identiteit dicht bij elkaar voor de twee groepen. De volwassen groep voelt zich unaniem het meest Achterhoeks (M=5 sd=0.0) terwijl de jonge groep de Achterhoekse identiteit op plaats drie heeft staan (M=4.3 sd=.48). De kinderen voelen zich het meest Toldijks (M=4.8 sd=.42) en vervolgens Nederlands (M=4.6 sd=.52).

Figuur 8. Identiteit. Waardeoordelen. Gemiddelde (Likert-schaal: min.=1, max.=5) en standaardafwijking (N=20)

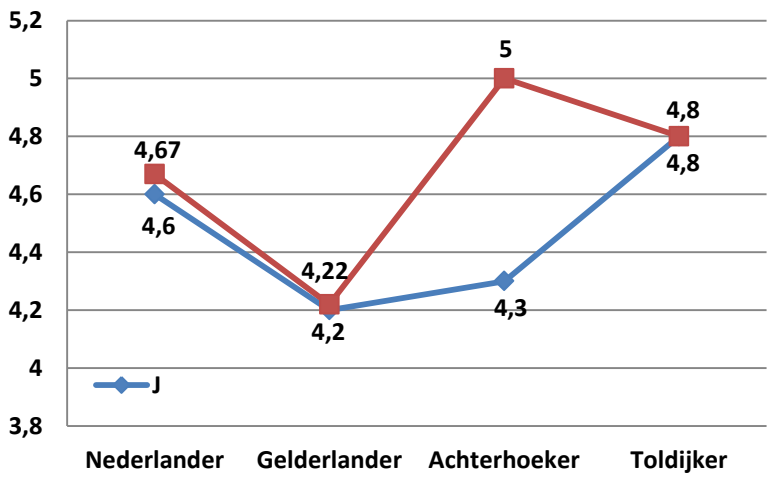

	Jong	Oud
Nederlander	4.60 (0.516)	4.67 (0.707)
Gelderlander	4.20 (0.632)	4.22 (0.972)
Achterhoeker	4.30 (0.483)	5.00 (0.000)
Toldijker	4.80 (0.422)	4.80 (0.632)

Beoordeling (Rode/groene volgorde)

Het laatste onderdeel van de vragenlijst was een beoordelingsopdracht. In deze opdracht moesten de informanten een keuze maken tussen twee mogelijke, goede dialectzinnen. Drie van de acht zinnen testen de voorkeur voor de rode of groene volgorde. Uit de totalen van figuur 9 blijkt dat de kinderen een lichte voorkeur voor de rode volgorde hebben en dat de volwassen groep een sterke voorkeur voor de groene voorkeur heeft. Helaas gaat dit verschil niet op als we naar de aparte zinnen kijken. Zin 2 en 3 lijken mooie voorbeelden waar de volwassen groep voor de groene volgorde kiest. Uit zin 1 blijkt ineens dat ze de voorkeur geven aan de rode volgorde. Een mogelijke reden hiervoor is misschien dat de groene volgorde in zin 2 en 3 een stuk duidelijker is door het gebruik van het hulpwerkwoord *heeft*.

1. Hee zeg dat ze 't wel brengen könt.	Hee zeg dat ze 't wel könt brengen.
2. Ik geleuve dat ze 't ezien hef.	Ik geleuve dat ze 't hef ezien.
3. Hee zeg dat Piet 't edaon hef.	Hee zeg dat Piet 't hef edaon.

Figuur 9. Werkwoordsvolgorde. Voorkeur voor rode of groene volgorde

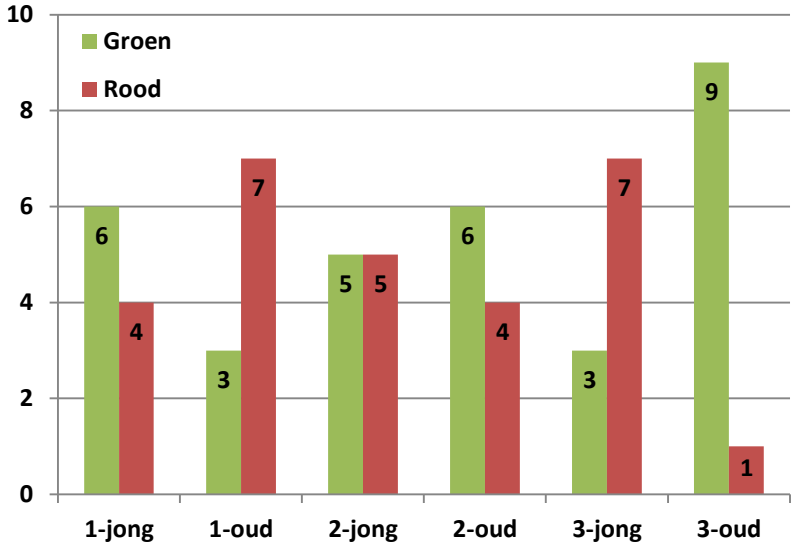

(Jan köch ’n ijsco	Jan köch zich ’n ijsco)
(Marie smeert zich heel völle jam op de botterham	Marie smeert heel völle jam op de botterham)

Twee zinnen testen een voorkeur voor het gebruik van zich in de zin. In het dialect is het mogelijk om te zeggen; ‘Jan koopt zich een ijsje’. In het Nederlands komt dit niet voor en daarom is de verwachting dat de volwassen groep vaker de voorkeur geeft aan de zich-zin. Figuur 10 op de volgende pagina, laat zien dat de jonge groep zowel in zin één als in zin twee, een lichte voorkeur

heeft voor zinnen zonder -zich. De volwassenen laten in zin één een duidelijke voorkeur zien voor de zin met -zich maar in zin twee vinden we geen verschil.

Figuur 10. Voorkeur voor het gebruik van zich in de zin.

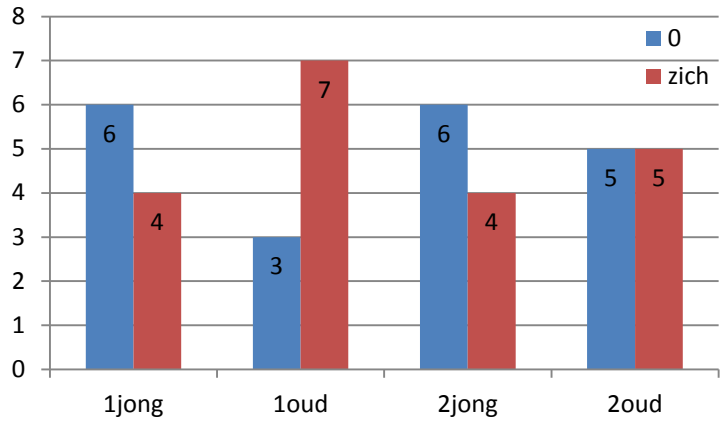

De laatste drie zinnen zijn een soort opvullers maar omdat ze naar typische dialectconstructies vragen, zijn ze interessant om te bekijken.

(Piet hef de band lek Piet hef ’n lekke band)

De zin ‘Piet hef de band lek’ is een typische dialectconstructie, in het Nederlands zal de zin ‘Piet heeft de band lek’ niet goed zijn. De verwachting is daarom dat volwassenen vaker voor de dialectconstructie kiezen omdat die specifiek is voor het dialect. Kinderen zullen vaker voor de constructie tweede constructie kiezen omdat die letterlijk vertaald kan worden naar het Nederlands. Uit de resultaten blijkt dat de kinderen geen voorkeur hebben. Vijf kinderen kiezen voor zin één en vijf kinderen kiezen voor zin twee. De volwassenen daarentegen hebben een duidelijke voorkeur voor zin twee. Negen volwassenen kiezen voor zin twee en slechts één kiest voor zin één. Dit is tegen onze verwachtingen in.

(Kieke wiele vanaovend televisie Kiekt wiele vanaovend televisie)

In het dialect is het in bij het meervoud mogelijk om in plaats van de uitgang –en, de uitgang –t te gebruiken zoals in zin twee. Omdat dit een typisch kenmerk is van het dialect, is de verwachting dat volwassenen vaker voor zin twee zullen kiezen dan kinderen. Uit de resultaten blijkt dat de jonge groep zes keer voor zin twee kiest en de volwassen groep vier keer. De volwassen kiezen dus, tegen de verwachting in, minder vaak voor de tweede zin.

(Zoerkool lust mie niet Mie lust gin zoerkool)

De tweede zin 'mie lust gin zoerkool' is een ouderwetse constructie die zo'n 75 jaar geleden werd gebruikt. Tegenwoordig komt deze constructie bijna niet meer voor maar de volwassen groep zal hem wellicht nog kennen omdat hun ouders hem misschien gebruikten. De verwachting is dat de volwassen groep vaker voor zin twee kiest en de jonge groep vaker voor zin één kiest. De jonge groep kiest zes van de tien keer voor zin één en de volwassen groep kiest zeven van de tien keer voor zin twee. De resultaten komen overeen met de verwachtingen.

Conclusie

Hoeveel kennis hebben basisschoolkinderen in Toldijk nog van het Achterhoeks dialect? (Ten opzichte van volwassenen)

Ik zal antwoord op deze vraag proberen te geven door allereerst de deelvragen te beantwoorden.

1a. Hoeveel lexicale kennis hebben kinderen van het dialect ten opzichte van volwassenen?

De dialect woordenschat van de kinderen is niet erg groot. Zeker niet wanneer we die vergelijken met de woordenschat van de volwassenen. De kinderen weten in opdracht één en twee in totaal 14 van de 100 woorden correct te vertalen, wat neer komt op 14%. De volwassen groep weet 77 woorden juist te benoemen en scoort daar mee 77% goed. De gevraagde items zijn typische, veelvoorkomende dialectwoorden maar zonder context blijkt het voor de jonge groep erg moeilijk. In opdracht vijf en zes waarbij er zinnen vertaald moeten worden, scoren de kinderen beter. In deze zinnen komen ook veel lexicale items voor maar de kinderen krijgen daarbij de context van de rest van de zin. In de twee opdrachten weten de kinderen bij elkaar 224 van de 560 items goed te vertalen, wat neer komt op 38.6%. De volwassen groep vertaalt 472 van de 560 items correct en scoort daarmee 84.3%. Wanneer we het percentage berekenen van opdracht één, twee, vijf en zes bij elkaar, scoort de jonge groep 35% en de volwassen groep 80.7%. Het feit dat de kinderen bij het vertalen van de zinnen beter scoren dan bij het vertalen van de woorden kan twee redenen hebben. Allereerst is het mogelijk dat de kinderen door de context van de zin beter begrijpen wat er in de zin staat. Hierdoor zullen ze eerder de betekenis van de woorden weten. Ten tweede worden er in opdracht één en twee maar tien items gevraagd. Opdracht vijf en zes vragen 29 items waarbij compromisvormen ook punten opleveren. Compromisvormen komen in opdracht één en twee nauwelijks voor, aan de hand van de antwoorden was duidelijk dat de kinderen het woord niet herkenden.

1b. Hoeveel morfologische kennis hebben kinderen van het dialect ten opzichte van volwassenen?

Wat het meervoud betreft weten de kinderen 14 van de 50 keer het juiste antwoord te geven. Volwassenen geven 41 van de 50 keer het juiste antwoord. Bij drie van de vijf items bleken de volwassenen significant beter te scoren dan de kinderen. Met name bij de meervoudsvormen waar er sprake was van een klinkerverandering, maakte de kinderen veel fouten. Het maken van verkleinwoorden was niet aan de jonge groep besteed, zij gaven van de 50 keer twee keer het juiste antwoord. De volwassen groep wist 37 van de 50 keer het juiste antwoord te geven. Hoewel de volwassen groep niet goed presteert, presteert de jonge groep vele malen slechter. De kinderen hebben wederom moeite met de klinkerverandering die in ieder item voor komt. Daarnaast maken de kinderen ook veel verkleinwoorden met het suffix –(p)je. Al met al is te zeggen dat de kinderen weinig morfologische kennis hebben van het dialect.

1c. Ik welke opzichten verschilt het domeingebruik bij kinderen en volwassenen?

Door kinderen wordt er in geen enkel domein alleen nog dialect gesproken. Vier kinderen geven aan soms met hun ouders nog wat dialect te gebruiken en twee kinderen zeggen soms dialect te gebruiken bij de huisarts. Op een enkeling na spreken de kinderen zowel in informele domeinen als in formele domeinen algemeen Nederlands. De volwassenen laten een heel ander beeld zien. Zij spreken bijna alleen maar dialect, zowel in de informele als in de formele domeinen. Wanneer een volwassene aangaf in een bepaald domein Nederlands te spreken, bleek dit in formele domeinen te zijn zoals bij de dokter of met collega's. De jonge groep gebruikt in geen enkel domein nog dialect, op een enkeling na in een informeel domein. De volwassen groep gebruikt in geen enkel domein algemeen Nederlands, op een enkeling na in een formeel domein.

1d. In hoeverre verschilt de attitude (ten opzichte van het Achterhoeks dialect) van kinderen met de attitude (ten opzichte van het dialect) van volwassenen?

De kinderen beoordeelden het dialect gemiddeld op alle zeven categorieën lager dan de volwassenen. Alleen het verschil in gemiddelde van de categorieën *serieus* en *intiem* bleek significant. De jonge groep vindt het dialect dus significant grappiger en afstandelijker. De gemiddelde oordelen over het algemeen Nederlands verschillen niet veel op de categorie *gezellig* na. De jonge groep vindt het algemeen Nederlands namelijk significant gezelliger dan de volwassen groep. De volwassen groep heeft dus een lichte voorkeur voor het dialect met een significant verschil bij twee categorieën. De kinderen vinden het algemeen Nederlands significant gezelliger maar delen verder redelijk de attitudes van de volwassenen.

De vraag hoeveel kennis kinderen nog hebben van het dialect ten opzichte van volwassenen is nu te beantwoorden. De kinderen hebben nog maar weinig kennis van het lexicon maar met wat hulp van de context presteren ze beter. Morfologisch gezien hebben de kinderen nog maar weinig kennis van het dialect. Met name met de klinkerveranderingen zijn ze niet bekend waardoor ze veel fouten maakten. Wat het gebruik betreft gebruikt de jonge groep weinig tot geen dialect in het dagelijks leven. De attitude van de kinderen ten opzichte van het dialect is niet heel negatief. Wel vinden de kinderen het dialect grappiger en afstandelijker en het algemeen Nederlands vinden zij gezelliger. Al met al is dus te concluderen dat de kinderen uit Toldijk op basis van lexicale en morfologische informatie, weinig tot geen kennis meer hebben van het dialect.

2. Welke taalelementen beheersen de kinderen het best en komt dit overeen met de stabiliteitshiërarchie?

In tabel 2 staan de percentages correcte antwoorden per onderdeel in een tabel. Daarnaast staat er in de laatste kolom aangegeven of er sprake is van een significant leeftijdsverschil. Ik vergelijk het percentage van alle lexicale opdrachten met het percentage van de morfologie opdrachten van de kinderen. De jonge groep scoort met 35% hoger op de lexicale opdrachten dan op de morfologie opdrachten 16%. Dit komt overeen met de hypothese met betrekking tot de stabiliteitshiërarchie. Als de kinderen het dialect verwerven, gebeurt dit als tweede taal. Ze zullen de minst stabiele kenmerken uit de taal als eerst verwerven en dat zijn onder andere lexicale elementen. Omdat er bij de kinderen niet echt sprake is van het leren van het dialect, is het niet verwonderlijk dat ze slechts enkele lexicale elementen oppikken uit hun omgeving. De elementen die het makkelijkst op te pikken zijn, zijn elementen uit het lexicon.

Tabel 2. Aanwezigheid generatieverschil en percentages correcte antwoorden voor de jonge en oude groep.

Percentages correct	Jong	Oud	Significant generatieverschil?
Lex. passief	14%	77%	Ja
Lex. actief	38.6%	84.3%	Ja
Lex. Passief+actief	35%	80.7%	Ja
Morfologie MV	28%	82%	Ja
Morfologie DIM	4%	74%	Ja
Morf. MV+DIM	16%	78%	Ja

Discussie

Zoals ieder onderzoek heeft ook dit onderzoek een aantal beperkingen. In het volgende hoofdstuk zal ik deze zo gedetailleerd mogelijk bespreken. Indien er sprake van is, zal ik ook de oplossingen voor de problemen benoemen.

Tegen mijn verwachting in bleek het vinden van deelnemers geen probleem, het grootste deel van de dialectsprekers is er trots op dat zij dialect spreken. De grootste beperking van dit onderzoek is vreemd genoeg het dialect zelf. Het maken van een vragenlijst die aansloot op het dialect van de informanten bleek erg lastig. De WALD woordenboeken waren een handig hulpmiddel maar bleken vaak één woord te generaliseren over een groot gebied. Zo gaven de informanten aan dat het woord *telders* niet voor kwam in hun dialect terwijl het WALD hier wel vanuit ging. Daarnaast gaven de informanten aan dat zij het woord *naobers* alleen gebruikten in formele situaties wanneer er sprake was van een huwelijk, sterfgeval of feest. *Buurn* was voor hun een gangbaarder woord maar werd door Lex Schaars en mij in eerste instantie beoordeeld als tussenvorm. Hier ben ik later op teruggekomen aangezien beide woorden voorkwamen in Toldijk als volwaardige dialectwoorden.

Hoewel de observaties een goed beeld geven van de dialectbeheersing in toldijk, zijn deze resultaten niet te generaliseren naar andere gebieden. Dit komt onder andere door de verschillen in het dialect en het verschil in bevolkingsdichtheid in tegenstelling tot andere dorpen. Wel zal ook in andere dorpen het gebruik van het dialect sterk verminderd zijn en zullen ook in die dorpen de kinderen nog maar weinig dialect beheersen. De observaties met betrekking tot de stabiliteitshiërarchie zijn ook niet te generaliseren over een grotere populatie. Wel kan gecontroleerd worden of de resultaten van dit onderzoek overeenkomen met de principes van de stabiliteitstheorie.

Een andere beperking betrof het scoren van de antwoorden. Zoals ik in het theoretisch kader vermeld heb, is de vragenlijst gebaseerd op de vragenlijsten van De Vink (2004) en Jansen (2010). De opnames met de antwoorden van de participanten heb ik na de afname beluisterd en beoordeeld. Bij het samenstellen van de vragenlijst heb ik met Lex Schaars overlegd welke vormen beoordeeld zouden worden als tussenvormen, welke fout en welke goed. Helaas waren er ook antwoorden die ik niet verwacht had zoals *kleine katte* voor het verkleinwoord van *kat*. Soms gaven de kinderen wel het goede antwoord zoals bij het meervoud van draod, maar gebruikten ze niet de juiste klinkerverandering waardoor het antwoord toch fout was. Veelal gaven ze als antwoord *draodjen* in plaats van *dräödjen*. Ik heb geprobeerd zo consequent mogelijk te beoordelen, maar dat neemt niet weg dat een ander de antwoorden misschien anders gescoord zou hebben.

In de vraagstelling bleek tijdens het onderzoek ook een beperking te zitten. Bij het vormen van het meervoud en het verkleinwoord was vaak niet duidelijk dat het ging om het dialect meervoud en dialect verkleinwoord. Hoewel het in de vraagstelling duidelijk vermeld stond, bracht het Nederlands

uitziende enkelvoud de deelnemers in verwarring. Het enkelvoud van *hunden* is in het dialect hetzelfde als in het Nederlands, namelijk *hond*. En ook het dialect woord *kat* is hetzelfde in het Nederlands wanneer er gevraagd werd naar het verkleinwoord. Hierdoor heb ik bij sommige deelnemers na een aantal woorden gevraagd of ze wel dialectantwoorden gaven. Deze interferentie kan de antwoorden beïnvloeden.

Ten slotte wil ik nog een paar mogelijkheden aanhalen voor vervolgonderzoek. Dit onderzoek is opgezet is als een algemeen dialectonderzoek, waarbij ik niet dieper in kan gaan op de verschillende elementen. Hierdoor blijven de conclusies die ik kan trekken aan de oppervlakte en roepen de verschillende resultaten nieuwe vragen op. Twee van deze resultaten wil ik hier graag kort uitlichten. Allereerst de vraag waarbij identiteiten gescoord moesten worden. Uit de resultaten bleek dat de volwassenen en jongeren drie identiteiten ongeveer gelijk beoordeelden maar dat de oude groep zich beduidend meer Achterhoeker voelde dan de jonge groep. Hoe komt dit? Wat houdt de Achterhoekse identiteit eigenlijk in en wanneer ontwikkelt die Achterhoekse identiteit zich? Daarnaast kan men dezelfde vragen stellen over de identiteit van Gelderlander. Kun je je wel Gelderlander voelen en wat houdt deze identiteit dan in? Wat maakt je trots om een Gelderlander of Achterhoeker te zijn? Dit soort vragen interesseren mij en in een eventueel vervolgonderzoek zou ik mij op deze gegevens willen richten. Ten tweede blijkt uit opdracht zes dat de kinderen nog best wat kennis van het dialect hebben wanneer het gaat om het vertalen van dialectzinnen naar het Nederlands. Het zou daarom interessant zijn om de resultaten van deze kinderen te vergelijken met de resultaten van kinderen uit een ander deel van Nederland. De hoge scores van de kinderen kunnen natuurlijk ook door de context van een zin veroorzaakt worden. Door de twee groepen kinderen te vergelijken, kan aangetoond worden of de Achterhoekse kinderen nog te maken krijgen met dialect invloeden. Omdat ik het erg leuk vond om een groep kinderen in mijn onderzoek te betrekken, kan ook dit tot een mogelijk vervolgonderzoek leiden.

Ten slotte wil ik vermelden dat met de data van dit onderzoek en een paar extra analyses, er ook gekeken kan worden naar het verschil tussen mannen en vrouwen. In dit onderzoek heb ik mij gefocust op kinderen in het algemeen en heb ik mijn niet toegespitst of gender verschillen. Mijn doel was het onderzoeken van de kennis die kinderen nog hebben van het dialect, niet het onderzoeken van verschillen in de kennis tussen jongens en meisjes. Het onderzoeken van geslachtsverschillen is een mogelijke uitbreiding op dit onderzoek, of kan als een vervolgonderzoek opgezet worden.

Bibliografie

Bezooijen, R. v. (1997). Normen met Betrekking tot het Standaardnederlands. *Taal en Tongval* , 30-48.

Bloemhoff, H. (sd). *Nedersaksisch*. Opgeroepen op November 23, 2013, van Streektaal: http://taal.phileon.nl/nedersaksisch.php

Blom, E. (1995). *"'t Kump ter niet allene op an, wa'j zekt, maor ok hoe'j 't zekt".* Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut.

Bree, C. v. (1996). *Historische taalkunde.* Leuven/Amersfoort: Acco.

Broekhuysen, J. (1950). *Studies over het Dialect van Zelhem in de Graafschap Zutfen.* Groningen: J.B. Wolters Uitgeversmaatschappij.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2012, November 29). *StatLine*. Opgeroepen op April 2, 2013, van Centraal Bureau voor de Statistiek: http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03753&D1=a&D2=1&D3=0&D4=a&D5=20-21&HDR=G4,G2,G1,T&STB=G3&VW=T

Cornips, L. (2012, Mei 11). Talen in Beweging. Maastricht, Limburg, Nederland.

de Vink, L. (2004). *Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee.* Delft: Eburon.

Giesbers, C., van Hout, R., & van Bezooijen, R. (2005). Dialect op de Grens van Twee Talen. *Taal en Tongval* , 61-88.

Goossens, J. (1977). *Inleiding tot de Nederlandse Dialectologie.* Groningen: Wolters-Noordhoff.

Hagen, A. (1981). *Standaardtaal en Dialectsprekende Kinderen.* Muiderberg: Coutinho.

Hinskens, F. K. (2000). Merging and drifting apart. Convergence and divergence of dialects across political borders. *International Journal of the Sociology of Language , 145*, 1-28.

Hoppenbrouwers, C. (1990). *Het Regiolect.* Muiderberg: Coutinho.

Hottenhuis, A. (1993). Dialectverlies in Twente. *Taal en Tongval* , 26-39.

Jansen, M. (2010). *Language Change on the Dutch Frisian Island of Ameland.* Utrecht: LOT.

Knops, U. *Meet- en Manipulatietechnieken in Taalattitudeonderzoek.*

Münsterman, H., & van Hout, R. (1986). Taalattitudes Contra Geschiktheid en Gebruik. In G. G. J. Creten, *Werk-in-uitvoering. Momentopname van de sociolinguïstiek in België en Nederland.* (pp. 235-249). Leuven/Amersfoort: Acco.

Nijen Twilhaar, J. (2003). *Taal in Stad en Land. Sallands, Twents en Achterhoeks.* Den Haag: Sdu Uitgevers.

Visser, D. Een docente schrijft typisch Gelderse woorden op het bord. *Pamflet voor behoud van dialecten in oosten.* De Gelderlander, Doetinchem.

Wanink, G. (1948). *Twent-Achterhoeks Woordenboek (benevens grammatica).* Zupthen: W.J. Thieme & Cie.

wet- en regelgeving. (2013, Maart 24). Opgeroepen op November 23, 2013, van Overheid: http://wetten.overheid.nl/BWBV0001223/geldigheidsdatum_24-03-2013

Bijlage

1. Vragenlijst voor volwassenen

2. Vragenlijst voor kinderen

Vragenlijst volwassenen *(Sociolinguïstisch)*

Naam:
Leeftijd:
Woonplaats:
Heb je ooit ergens anders gewoond dan in Toldijk? Zo ja, waar, wanneer en hoe lang?:

Deze opleiding heb ik afgerond:
Beroep:
Ik spreek deze talen:
Geboorteplaats van mijn vader:
Beroep van mijn vader:
Geboorteplaats van mijn moeder:
Beroep van mijn moeder:

1a Hoe moeilijk vind je Achterhoeks/Toldijks dialect?

Achterhoeks dialect	Slecht	1	2	3	4	5	Goed
Begrijp ik:		O	O	O	O	O	
Spreek ik:		O	O	O	O	O	
Lees ik:		O	O	O	O	O	
Schrijf ik:		O	O	O	O	O	

1b Hoe moeilijk vind je Nederlands?

Nederlands	Slecht	1	2	3	4	5	Goed
Begrijp ik:		O	O	O	O	O	
Spreek ik:		O	O	O	O	O	
Lees ik:		O	O	O	O	O	
Schrijf ik:		O	O	O	O	O	

2 Wat voel je je het meest?

	Nee helemaal niet	1	2	3	4	5	Ja heel erg
Ik voel mij Nederlander		O	O	O	O	O	
Ik voel mij Gelderlander		O	O	O	O	O	
Ik voel mij Achterhoeker		O	O	O	O	O	
Ik voel mij Toldijker		O	O	O	O	O	

3 Tegen wie praat je in het dialect en tegen wie in het Nederlands?

Ik spreek	Dialect	Nederlands	n.v.t.
Tegen mijn ouders	O	O	O
Tegen mijn broers en zussen	O	O	O
Tegen mijn kinderen	O	O	O
Tegen mijn partner	O	O	O
Tegen de dominee	O	O	O
Tegen collega's op het werk	O	O	O
Tegen de huisarts	O	O	O

4A Het Achterhoeks dialect vind ik:

ongezellig	O	O	O	O	O	gezellig
stoer	O	O	O	O	O	kneuterig
beschaafd	O	O	O	O	O	onbeschaafd
lelijk	O	O	O	O	O	mooi
modern	O	O	O	O	O	ouderwets
serieus	O	O	O	O	O	grappig
intiem	O	O	O	O	O	afstandelijk

4B Het Nederlands vind ik:

ongezellig	O	O	O	O	O	gezellig
stoer	O	O	O	O	O	kneuterig
beschaafd	O	O	O	O	O	onbeschaafd
lelijk	O	O	O	O	O	mooi
modern	O	O	O	O	O	ouderwets
serieus	O	O	O	O	O	grappig
intiem	O	O	O	O	O	afstandelijk

Vragenlijst (Linguïstische variabelen)

1 Weet je wat dit woord betekent?

1. Keun …
2. Helleg …
3. Blökken …
4. Pot-deur-mekare …
5. Näölen …

2 Ken je dit woord in het dialect?

1. Kievit …
2. Gras …
3. Buren …
4. Jammer …
5. Paardenbloem …

3 Wat is het meervoud van deze dialectwoorden?

1. Hond	één hond	twee …….
2. Stoel	één stoel	twee …….
3. Bezem	één bessem	twee …….
4. Gat	één gat	twee …….
5. Huis	één huus	twee …….

4 Wat is het verkleinwoord van deze dialectwoorden?

1. Boom	een boom	een klein ……
2. Kat	een katte	een klein ……
3. Draad	een draod	een klein ……
4. Raam	een raam	een klein ……
5. Hout	holt	een klein ……

5 Probeer deze Nederlandse zinnen te vertalen naar het dialect.

1. Als er ijs ligt, gaan we schaatsen.
:
2. Ze mogen op het schoolplein spelen.
:
3. Deze broek heeft twee broekzakken.
:
4. Aardappelen zonder jus daar houd ik niet van.
:
5. Een mol kruipt door gangentjes in de grond.
:

6 Probeer deze dialect zinnen te vertalen naar het Nederlands.

1. De telders staot op taofel.
:
2. 't Deerntje zat bie moeder op de slippe.
:
3. De gieteling vlug naor zien nöst.
:
4. As 't kold is, doe ik hansen an.
:
5. Jan hef't hemp krange an.
:

7 Welke dialectzin is beter/goed?

1. Hee zeg dat ze 't wel könt brengen.	Hee zeg dat ze 't wel brengen könt.
2. Jan köch 'n ijsco.	Jan köch zich 'n ijsco.
3. Piet hef de band lek.	Piet hef 'n lekke band.
4. Ik geleuve dat ze 't ezien hef.	Ik geleuve dat ze 't hef ezien.
5. Kieke wiele vanaovend televisie.	Kiekt wiele vanaovend televisie.
6. Zoerkool lust mie niet.	Mie lust gin zoerkool.
7. Hee zeg dat Piet 't edaon hef.	Hee zeg dat Piet 't hef edaon.
8. Marie smeert zich heel völle jam op de botterham.	Marie smeert heel völle jam op de botterham.

Vragenlijst kinderen *(Sociolinguïstisch)*

Naam:
Leeftijd:
Woonplaats:
Heb je ooit ergens anders gewoond dan in Toldijk? Zo ja, waar, wanneer en hoe lang?:

Ik spreek deze talen:
Geboorteplaats van mijn vader:
Beroep van mijn vader:
Geboorteplaats van mijn moeder:
Beroep van mijn moeder:

1a Hoe moeilijk vind je het Achterhoeks dialect/Toldijks?

Achterhoeks dialect	Slecht	1	2	3	4	5	Goed
Begrijp ik:		O	O	O	O	O	
Spreek ik:		O	O	O	O	O	
Lees ik:		O	O	O	O	O	
Schrijf ik:		O	O	O	O	O	

1b Hoe moeilijk vind je Nederlands?

Nederlands	Slecht	1	2	3	4	5	Goed
Begrijp ik:		O	O	O	O	O	
Spreek ik:		O	O	O	O	O	
Lees ik:		O	O	O	O	O	
Schrijf ik:		O	O	O	O	O	

2 Wat voel je je het meest?

	Nee helemaal niet	1	2	3	4	5	Ja heel erg
Ik voel mij Nederlander		O	O	O	O	O	
Ik voel mij Gelderlander		O	O	O	O	O	
Ik voel mij Achterhoeker		O	O	O	O	O	
Ik voel mij Toldijker		O	O	O	O	O	

3 Tegen wie spreek je dialect, en tegen wie spreek je Nederlands?

Ik spreek	Dialect	Nederlands	n.v.t.
Tegen mijn ouders	O	O	O
Tegen mijn broertjes en zusjes	O	O	O
Tegen mijn klasgenootjes	O	O	O
Tegen mijn meester	O	O	O
Tegen de dominee	O	O	O
Tegen de dokter	O	O	O

4A Het Achterhoeks dialect vind ik:

ongezellig	O	O	O	O	O	gezellig
stoer	O	O	O	O	O	kneuterig
beschaafd	O	O	O	O	O	onbeschaafd
lelijk	O	O	O	O	O	mooi
modern	O	O	O	O	O	ouderwets
serieus	O	O	O	O	O	grappig
intiem	O	O	O	O	O	afstandelijk

4B Het Nederlands vind ik:

ongezellig	O	O	O	O	O	gezellig
stoer	O	O	O	O	O	kneuterig
beschaafd	O	O	O	O	O	onbeschaafd
lelijk	O	O	O	O	O	mooi
modern	O	O	O	O	O	ouderwets
serieus	O	O	O	O	O	grappig
intiem	O	O	O	O	O	afstandelijk

Vragenlijst (Linguïstische variabelen)

1 Weet je wat dit woord betekent?

1. Keun …
2. Helleg …
3. Blökken …
4. Pot-deur-mekare …
5. Näölen …

2 Ken je het dialect van dit woord?

1. Kievit …
2. Gras …
3. Buren …
4. Jammer …
5. Paardenbloem …

3 Wat is het meervoud van deze dialectwoorden?

1. Hond	één hond	twee …….
2. Stoel	één stoel	twee …….
3. Bezem	één bessem	twee …….
4. Gat	één gat	twee …….
5. Huis	één huus	twee …….

4 Wat is het verkleinwoord van deze dialectwoorden?

1. Boom	een boom	een klein ……
2. Kat	een katte	een klein ……
3. Draad	een draod	een klein ……
4. Raam	een raam	een klein ……
5. Hout	holt	een klein ……

5 Probeer deze Nederlandse zinnen te vertalen naar het dialect.

1. Als er ijs ligt, gaan we schaatsen.
:
2. Ze mogen op het schoolplein spelen.
:
3. Deze broek heeft twee broekzakken.
:
4. Aardappelen zonder jus, daar houd ik niet van.
:
5. Een mol kruipt door gangentjes in de grond.
:

6 Probeer deze dialect zinnen te vertalen naar het Nederlands.

1. De telders staot op taofel.
:
2. 't Deerntje zat bie moeder op de slippe.
:
3. De gieteling vlug naor zien nöst.
:
4. As 't kold is, doe ik hansen an.
:
5. Jan hef't hemp krange an.
:

7 Welke dialectzin is beter/goed?

1. Hee zeg dat ze 't wel könt brengen.	Hee zeg dat ze 't wel brengen könt.
2. Jan köch 'n ijsco.	Jan köch zich 'n ijsco.
3. Piet hef de band lek.	Piet hef 'n lekke band.
4. Ik geleuve dat ze 't ezien hef.	Ik geleuve dat ze 't hef ezien.
5. Kieke wiele vanaovend televisie.	Kiekt wiele vanaovend televisie.
6. Zoerkool lust mie niet.	Mie lust gin zoerkool.
7. Hee zeg dat Piet 't edaon hef.	Hee zeg dat Piet 't hef edaon.
8. Marie smeert zich heel völle jam op de botterham.	Marie smeert heel völle jam op de botterham.